

Вогненне око

Автор:

Олесь Ульяненко

Вогненне око

Олесь Ульяненко

Олесь Ульяненко (справжнє ім'я Олександр Ульянов; 1962—2010) – найрадикальніший і найжорсткіший, скандальний і непередбачуваний український письменник, автор понад 20 романів. У видавництві «Фоліо» вийшли друком його книжки: «Сталінка. Дофін Сатани», «Жінка його мрії», «Квіти Содому» і трилогія «Ангели помсти».

У романі «Вогненне око» (1999) із вражаючою достовірністю зображено цинічний і жорстокий абсурд української дійсності 90-х років минулого століття. Це і всепереможні у своєму безглузді і жорстокості злочинці брати Роздайбіди, і не менш злочинний міліціонер Гільмедов, і представник корумпованої верхівки полковник Кравченко... Це твір про злочин і безкарність, в якому із жахливими подробицями змальована «нечистота та розклад людського буття».

Олесь Ульяненко

Вогненне око

Заповзявсь я придивлятися, що воно таке мудрість, глупота й нерозум. Бо що буде чинити той, хто по цареві прийде? Те саме, що вже робилось. І я побачив, що мудрість перевищує глупоту, як світло перевищує темінь.

Еклезіаст: 2, 12—13.

Це було так страшно, що перестало скидатися на правду.

Хто хоче щось заперечити, той може повторити подорож і сам собі зізнатися: я не співець смерті; вона навіть не посестра мені; іноді я з нею розмовляю на «ти».

(З утрачених щоденників)

Частина перша

Пугачі

Джеймсові Мейсу і його дружині Наталці

Він дивиться, спостерігаючи за обертанням великого колеса часу, з тим виразом спустошення й ляку, що їх зазнають скривджені діти, спустошені украй розпусники й алкоголіки у психлікарнях, загнані туди в намарних пошуках справедливості; важко було покласти на здогад, про що від думав, віддалено вгадуючи поразку перед людьми, він – учорашній клерк-технократ із зашмульганими чорними нарукавниками, згібілий за стосиками нікому не потрібного креслення, – думав про Бога і Сатану, прочуваючи залишками струхлявілої пам'яті частку себе, причетного до когось із них, виліплюючи якесь дивне місиво, порожньо поглипуючи вологими більмами жовтих очей на вибухле червоною квіткою заграви місто. І тут із його горлянки хрипким клекотінням, мов крячання крука, що по миті розкидав хрестовидну тінь, – голосом низьким, що слався безнадійно прибитою памороззю травною, загорлав: «Я володар! Я володар! І це все мое...» – Сухими квітками тріщало багаття, ніч розгускала. Бліді, кольору обтрушеного вапна, спалахи ранку гасили племін вогнища. Він, поглинутий поніччю власного марення, сомнамбулою поплентав до гелікоптера: «Храм височів біля самого берега. Океан непорушним білим плесом підрізав фундамент, лежав поза Храмом; Храм з облущеними стінами і вийнятими дверима, стрілчастими вікнами піднімався догори, пронизуючи прозорість неба; він подався зором угледіти когось, можливо, заблукалих у часі схимників чи домініканців, проте почув іржання коня, схоже на дитячий плач у розтоплений червневий день, коли дощі заходять ізсередини, а небо холодне, мов у березні, подрібнене кролячими вічками зор; і тоді високе сонце розбіглося тінню дрібної ріні – сипонулося невідомо звідки, вихлюпнуло нізвідкіля Вогненним Оком; дивуючись білому спалаху, затуляючи очі, поглядів гурт оголених жінок, котрі

безголосо бігли рівним косяком і, видовжуючись, минали Храм. Ось вони берегом, однакові з виду, задерши нервово вилицюваті вродливі обличчя, а за ними, розкидаючи срібло гриви, тварина, подібна до коня білої масті з рогом на чолі; і Храм знову постав перед ним, приворожуючи стрункістю готичних ліній; облущені почорнілі фрески, безголові статуї завидилися йому. Щось стиснуло до крижаного, запалого нікчемного дитинного страху, мовби порозвішувало червоне ганчір'я перед зором, прогнало чужим голосом безладдя вулиць, місцин, звідки тебе давно вигнали, – кинуло до опуклого скла ілюмінатора. Він по миті одійшов...»

Полудень, безмежність золота розбивалася під ударами чорного гвинта гелікоптера, – він ще спить зібганим шкіряним мішком, повним кісток і м'яса, втуливши в сизе скло ілюмінатора щоку, – зелена металева комаха, блиснувши хижо проти оранжевого диска сонця двома більмами вікон, нахилила носа, затіпалась, розпавучивши лапи, видовжуючи тінь спиною колючого степу, наче хто бритвою пройшовся, простягнутого туди, до кошарища, умлілого в синьому мареві передзим'я, з голими шпичаками лісу. Гелікоптер бився живим створінням, обриваючи клешнюваті клубки перекотиполя, – повис, чекаючи на мурашву люду, що витікав з усіх шпарин, звідусіль, де тільки було сховище, і грузько осів на руде розпатране крило кам'яного плато, що скидало донизу тонку стрічку води; сипонули викинуті нетерплячкою дороги з металевого нутра, глухо гвалтуючи, б'ючи підборами об рябий борт, солдати, наготові лаштуючи вороновані дула автоматів, що наразі бралися тонкою плівкою паморозі. Машина дригоніла, граючись вічками ців'я, посилаючи з черева терпкий дух мастила, дрібнячи людей насінням поузбіч, стягуючи їх у туге коло. Свинцеві дуги різали із свистом голубину покірність повітря, хльостаючи кригою в обличчя охороні, котру називали «різунами». Затуляючи очі ліктями, зирячи з-під рукавів, вартові терпляче чекали, сторожко проводячи дулами автоматів, готові стріляти на ліс, на червоні пащі яруг із брунатними обсипаними кручами; переступали з ноги на ногу, а диктатор спав, обіпершись об випукле скло ілюмінатора, відтягнувши уві сні шкіру лівої щоки, оголюючи карбоване візерунками синіх та червоних капілярів вологе більмо жовтого ока – навкруг, до памороків, гнулася рудим шовком трава, відкидаючи дзеркалом люту бронзу сонця; полудень висріблювався, розмазуючи труйну зелень низом, – сіріло, западало на темінь, проганяючи по схололій тверді неба чорні косяки птаства. «Завтра свято, Покрова», – бухтіли солдати. Вони, лякливо хрестячись, мов ненароком, зацькованими поглядами, щось говорили до себе, а офіцери стиха матюкалися, покладаючи надію на теплу горілку та затишний бордель. Посипав сніг, вицятковуючи простір чорними вирвами, піднявши вологою хвилею табунець

круків. Один одірвався від зграї, розпушуючи сизе пір'я на грудях, зметнув крильми, клеочучи утробним голосом, падав чорним хрестом, тавруючи незайманість снігу, враз заламав ліве крило, колом пролетів над гелікоптером. Солдати по-псячому задерли догори посинілі обличчя, усвідомлюючи непоправність життєвого спалаху, – ворушили безкровними шнурками губ, уже з неприхованим страхом підносили до куцої пари дихання, до напіврозтулених дебілкуватих ротів закоцюблі пальці і пробували читати молитви.

Він нарешті розклепив очі, струснувшись від епілептичного нападу марева, – сизим і загубленим зором, перевернутим у поніч ніким не баченого світу, глипаючи масно жовтими більмами, де налипли до дна очних яблук чорними голками зіниці, начебто щось угадуючи або віщуючи, що бродило далеко у голові, готове вивернутись і зжерти власну тінь, – глянув недоумкувато на чорні постаті людей, квадратною долонею штовхнув двері, ступив важкими яловими чобітьми, розчавивши першу хрумкість тонкого снігу, коротко мовив: «Вогню». Тріснуло, роз'ідаючи загусклу темряву, сухими кістками багаття; бійці чухрали багнетами всохлу вербу, стягали розлаписте гілляччя, здаючи, як шкіру, сніг; жовтим хилким полум'ям вихопило нашивки на рукавах: двоголовий кіт із пташиними крилами. Рожевими од степового вітру та безсоння очима диктатор зупинився на бійцях. Одводив погляд поворотом голови; потім рвучко викинув руки, вхопив повітря гачкуватими пальцями, гублячись жовтком очей поверх яскравого вогню десь в іржавій невіді степу, – забили пугачі далеко в лісі. Він потягнув ніздрями вологу повітря. «Пора. Вже до опівночі. Якраз пора». – Не розгинаючись, заклавши руки за спину, попрямував до автомобіля, – сухий шелест поклався під колесами «тойоти», що в степових ямах прогрібала, фарами штовхаючи, білі снопи; і відтоді як рушила машина, диктатор спросоння обмацував поглядом твердиню неба, розбурхану олов'яними ударами прожекторів гелікоптерів, що зліталися комахами, опадали разом з білими димами, завислими лахміттям над кар'єрами; він думав зі спокоем утраченої навіки пам'яті, але вже якимось так, коли немає жалю, мовби відкинуло од жару кохання, і пірнув у холод розуму, і летів щомиті швидше в широкому просторі, котрий надихав безконечністю своєю льодяний щем; йому легше було повернутися пам'яттю – безформність, чий молох уловлював безпомилково в далекому часі, як щось кінечне його тлінної оболонки; це нашкоджувало дитячим відчуттям кінця – викликали більший подив якісь звичні рухи, ніж невідоме вселенське переселення народів. Тому сама згадка про нетривкий спогад, до якого налипнуть минулі й теперішні діла, сповнювала нудьгою, драглистою скукою; лишень чув, як на скроні падає, прогинаючи жолобні, вікова паморозь. Автомобіль вихаркував рівно дорогою – це заколисувало; водій змінив напрямом, скерувавши авто на трасу, мощену за тих часів, коли він був простим директором

заводу, а відтак мером міста; крізь зліплені кон'юнктивітні повіки він замилювався міццю здорових чоловічих рук, – думав про Бога й Сатану, про поглинаючий страх перед безоднею обох, об'єднавши в безум усе навколишнє, в одне ціле: жаху диктатор давно не відчував, лишень нетерплячку, яка тупо перетирала мозок; фари висмикували перші будівлі, довгі ферми з тьманими вогниками свічок. Попереду загвалтували, – не дивився, бо знав наперед, як запізнїлу пару закоханих, захмелїлу і сколошкану, різуні відводять до озера, прикручують дротом свинцеві ярма – шубовснули з криком; а він поворушив злиплим язиком, сказав водієві: «Скоро світає». – «Будемо вчасно, ваша милість... Влаштуємо празничок...» – І вони проскочили кілька спорожнілих зупинок, де поузбіч дороги лежали, сходячи солодкою парою, круглястими роздутими боками корови, лїнькувато задираючи роги; деякі блукали, смикаючи блаґеньку травичку, мугиканням у порожнє небо кличучи пропалих хазяїв, – різуні потрошили, тренуючись, горлянки; тварини покїрно віддавалися ножеві, чим ще дужче лютили вояків; корови збивалися докупі, сумними вишневими очима проводжаючи кортеж, що відкочував до кручі. Містечко недалеко. Видно сигару труби, що колись лякала, заворожувала чимось потойбічним. Це його батьківщина. Зовсім недалеко. Задрїмав знову.

І, напевне, відтоді, коли прокинувся, поводячи зором по низьких пагорбах, чорних пашах яруг, – думав про видиво напівзруйнованого Храму; під шкірою заходило несподївано м'язами, бо він немов увіч бачив низькі темні комірчини, розквітчані лампадами, де образи ще досі мажуть миром, і поготїв немає тут не тільки протестантської церкви, а навіть церкви, як то годиться для цієї країни, – православної; на католицизм не навернулися, а повертати пізно... Йому не треба вгадувати, бо в пам'яті тїлося: довгий, мов свиноферма, будинок, джергаве світло, а під каганцями, на лавах порозїдалися баби; вони піднімаються, підходять до столу, що слугував за катедру, побожно цнотливо опускають очі долу і переказують з уст в уста Біблію – бо Святого Письма в містечку не було, а як у кого і доховалося, то у заможних, котрі ставили його поряд із томиками Віктора Гюґо; комусь із бабусь поталанило щось вичитати, і з того, видно, повелось... Чи не вперше за стільки років усміх, тонкий, мов продряпаний голкою на пласкому, з гострим носом обличчі; потїм той подив, поминувши несподївано минулий, навернув у майбутнє, – Віталїй зловив себе на тому, що справді всяка людина лжа. І минулого боявся найбільше – відпружитися, стати ніким, коли обриднуть сподівання, надїї, влада. Диктатор замилювався різунами. Вони стояли, куці, випинаючи могутні м'язи на грудях, – він добирав їх упродовж довгих років, селекціонуючи, зводячи чоловіків і жінок подібної статури, наставивши будинків, подібних до гаремів; і зараз вони низькорослими песиками, кривоногі, повертали в його бік очі, готові кинутися й розпатрати на його погук

будь-кому горлянку.

До скону ночі лишилося небагато. Авто, хлипнувши гальмами, зупинилося, – в домі темно, тільки з лівого крила веранди рідко хлюпотіло на огризок кручі світло електричного каганця; вже поскрипували, готові увібрати вологу, протрухлявілі сволюки – гнали продуті жовтими вітрами з далекого моря хмари; понизу, муро підсвічена фіолетовим дряблям місяця, непорушним свинцевим плесом лежала річка Шовгениха... Він бачить над містом маленькі напівпривиди; а над хмарами небо, а під хмарами – місто; у липкій темряві він ступав безконечно, поскрипуючи суглобами, важко переставляючи ноги, – і коли Віталій побачив будинок, де колись мешкав, де тріпотів вогник каганця кольору цвілого хліба, його до жаского пробрало, тільки в паху, і лишень у голові засвітилося білою зіркою: «Тиша – ворота у вічність...» – Потішений з того, він підіймався пагорбом до дому, скопійованого з того, де він колись мешкав; ступав, обгортаючи тишею кожен нерв, радів пружності шкіри, припливу потоків крові, а в іржавих вогниках, у синіх вікнах – містечко, затоплене у млості, передчутті празника. Й тут, укотре після стількох років, Віталій почув радість свого празника – зупинку перед злетом у... Так, так, так – скільки можна угоцати доріг, дорога пані смерте, але всі ми – білі спалахи перед злетом у вічність. Ми тільки хук, подих, пилюка на цій землі... Всівшись у м'якому фотелі, вловивши таке, злякався, бо так виразно ніколи не думав, навіть не говорив на промовах, на мітингах, ще тоді, коли був студентом технічного вузу. І ось воно находило знову – це відтоді, як колись давно його батько, юрист за освітою, дурень дурнем, припантачив до місцевого психіатра Замодроченка, п'яндилиги, про дружину якого, доведену фройдівськими напучаннями, поговор пішов: буцімто кращого, ніж спаніель, коханця нещасна жіночка не знайшла. Балакали, що застукав на гарячому. Він нагородив Віталія діагнозом: епілепсія. Тоді вони поверталися з батьком, і він, прибитий першим холодом відчуження, дивився, як усі дороги сходяться в небі, чорні ангели пливуть, перевернуті донизу головами, а повітря густе од псячої крові; і цей теплий день, повний тихого шелестіння вітру, і гицелі, відкидаючи металеві гачки, позіхаючи, чухмарячи руки, бо спочатку дрібнило холодним потом, по-дикому дерло морозом шкіру; воно, оте нікому не відоме, що навіть хворобою назвати важко, відкидало його то в минуле, то в майбутнє. І сьогодні зранку, перед напливом ясновиди, він зведе рахунки з людьми, із собою; і ось він уже думав про Бога й Сатану, лише сутність зараз не викликала у жовинах його мозку ніякого сумніву, мов два полюси Суцього і Нечистого, про єдність і роз'єднаність, про поглинаючий жах перед безоднею невідомого, що його можна відчутти тільки шкірою...

Різуни, розвіхтуючи тіні по драпованім у червоне передпокої, стовбичили поза спиною. Вони привели до нього дебелу крижасту молодицю; таких він колись любив – із грудьми, що випирали з-під шовкової кофтини, з куцими ногами; а диктатор якраз голився, бо все життя звик це робити сам, затискаючи волю в кулак. Із таких маленьких дрібниць складається життя, – так гадав, навчившись, перейнявшись досвідом у жидів, коли вони мешкали в одному з ним домі, наразі скопійованому; диктатор поправив, відтягнув щоку, зішкрібаючи лезом білу піну, присинену щетиною, відтягуючи нижню губу. Несподівано деронув гострим краєм криці по зашкарублому підборідді, – важкі краплини крові бризнули на брудні чоботи, і, напевне, Віталій подумав, що десь тут колихається непомітна для чужого ока тінь котрогось із Них. Проте в його голові, перетертій мозолями думок, не вкладалося, що все своє життя він хотів примирити Двох сущих і невидимих, котрим ім'я різне: «Два янголи в мені борються... чорний і білий... Хто переможе... Знаю – Великий Руйнач і Будівничий...» – З роками він дедалі більше холонув, усвідомлюючи поразку перед собою, проймаючись не осудом до людей, а віддаючи їм належне, гублячись серед подій, – а зараз уляк від дитячого зляку: повернення до ніжності. Бо ніщо так не зранить, як несподівана ніжність, і час усе повертає назад, усе назад, а не тече вперед, пробиваючи тонкий світ існування. Як і в дитинстві, намотуючи в повітрі голубі клубки, дрібнячись потом, і як це трапилося – відкинуло на спину, зголосивши рештки зубів на роздягнену самицю, підгрібаючи незграбно ногою, розхлюпавши змилки на її вихрастого лобка, ламаючи ноги в колінах, слизьким гадом бився у змилках, провалюючись у безпам'ятство, роздуваючи істерично розкрилля ніздрів; похапцем, наджигуреною потугою вихоплюючи із вселенського гармидеру рештки власного світу: терпкий запах спаленого листа десь на Покрову, в час падіння важкого листа і янголів. І коли це трапилося, рівне безпам'ятству всього живого, звідки, здається, немає вороття, Віталій, мов та людина, котра боялася знати правду, яка пройшла нескінченний етап любовних пригод, а от сьогодні, занурюючись у теплоту передсмертної туги, начеб отримавши чергового відкоша, – завидив: ось Він січе крильми, пролітаючи повні червоної заграви долини і міста, розпустивши в леті пір'я, згортаючи темінь під розпущене крило, – Ангел Смерті. Дволика істота, що навідалась у цю глупу пустелю, продимаючи золотим вітром відкриті тераси, де на стільчиках, вальяжно випнувши черева, базікали, похлинаючись кавами, джинами, балачками про прийдешність і філософію, погладжуючи м'якенькі колінця розімлілих жінок... Ось Він розкриває їм обійми, проте опускає крила і завмирає. Ангел пролетів. Який? Цей, дволикий, підігнувши крило, падає на його, Віталія, шматок землі, де у попелі жевріє життя. Він колошкає Змія, лущить порепану землю, вивільнюючи протухлі стоки вод... Не глянь, не глянь йому у вічі... Порпаючись червом у змилках, піднімаючи гілляччям руки, запалюючи видива синіх зірок, описуючи коло за колом разом з прибульцем,

зачаклований холодним ударом крил, повернувся до того світанку; й до сухого хрускоту, коли невидима злість переростає в крижану, схололу лют, безвідсотково полишаючи місце любові, те, яке спізнають схимники, ідіоти, пророки і святі, – простягнув кігтясті руки, і мить ця була як биття порожнього дзвона на вітрі жовтих ударів березня, як нелюба жінка, котра ділила ліжко довго впродовж днів перед вступом твоїм у зрілість, перед почварною примарою щастя, перед терпким мигдалевим пізнанням справжнього кохання. Вони стали одним цілим. Однією істотою. Якби трапилося це раніше, йому б лячно було дивитися на тих, котрі пішли в ніч, – наразі повернулися, щоб здолати шлях перед вічністю, а жінка, що до неї тягнувся останній схлип ніжності, сиділа, бавлячись пальцями між ногами, розкинувши коліна, задіяна в чарівності невідомого початку, де ранок уже занудився, гуснучи в чеканні свіжої крові.

Зранку надворі сиза паволока й сонце. Терпкий тиск у скронях не нагадував про учорашнє. Зранку сонце, куля його драглисто переливається у високості. Він, не дивлячись на заснулу в кріслі жінку, вийшов без охоронників на узганок. Вчорашнє – маячня, не треба навіть переживати біль. Різуни віддали честь: «Її задавити?..» – «Нехай спить...» Гелікоптери мушвою збилися до купи рівним косяком, дрібнячи віспинами перерізаний горизонтом вилялого степу купол сонця; і він, споглядаючи згори на квадратики будинків містечка, замилювався латунним віддихом сонячних полисків на вікнах, де люди готувалися до свята. Комедія, та й годі... З комедії все починається, а закінчується невідомо як, – може, трагедією, а може... Словом, легкий, тонкий, мов промінь, бризк пойняв його захватом перед дійством; підійшов охоронник: «Усе готове, ваша честь...» – «Ну, ще ранувато, хай наїдяться вдосталь, може, там поділимося...» – Куций палець ткнув у землю, і чи не вперше різун здивувався легкості того поруху. А Віталій знову повернувся думками до жінки – дебілої самиці, яка спала, засунувши пальці між ноги, гола на кріслі; а ще пам'ятав, тупо смакуючи перемогу, – врозліт, чорними ластівками брови, видовжені бліді обличчя, де ледь проступав рум'янець, – місцева аристократія. Проте чаклувало слух ударами шаманського бубна дзижчання гелікоптерів. Але цей глибокий колодязь пам'яті? Що більше ти плюєш у нього, то більше змушує Провидіння пити з нього. Диктатор повернувся спиною – рано ще, хай на ніч. Хай вони сплять, забзділі під повстяними ковдрами, роз'ідені люесом, притамованою педерастією... А річ, власне, не в тім, а кому як покладено на цім світі. Тьху – не солов'ї, а круки зараз летять на згарища. Лжа, все лжа.

Почалося начеб з okazji; десь падало на осінь, важку жіночу Покрову, – з'явилися в містечку брати Роздайбіді: куці, кремезні, мов степові коні. Вони вийшли з боку вокзалу, вибудуваного ще за часів царату, коли межу землі урізали перед самим порогом і патякали про волю. Роздайбіді ступали, підтримуючи одне одного плечима, дико випинаючи квадратні підборіддя, жаско і невидюще промацуючи порожнечю простір. Чорні з лиця, чи то від дорожньої куряви, а мо', циганва? – вони завітали до місцевого шинку (потім йому пригадалося, що то ресторан) і зажадали поісти. іли жадібно, давлячись, чаламкали, не пережовуючи, шматки гарячого, недосмаженого м'яса. Обличчями не поведуть. На здавлений голос крамаря, що натякав про платню, найстарший, Ходун, витягнув ножа із-за халяви пожмаканого дорогою чобота, лизнув рожевим язиком, пройшовся блідим кінчиком жолобка, проштрикнув собі долоню і, дивлячись, як дзюрить кров, відмовив: «Оце в мене все, що є... сучара жидівська...» – «Та я ж так... руський...» – «Краще б ти жидом був, падло...» Пізніше вони вподобали на царині, біля баби Довженчихи, занедбану свиноферму – їх четверо, потерчата. Хто його знає? Тож навідувалися радше до баби, щоб найменшенькому, Розану, відливала переляк. Довженчиха цуралася того діла. Відала, видно з усього, щось, виливаючи перед обмазаними миром іконами, кладучи по чотирьох кутках хрести в комірчині, брунатній од усякого варива та зілля. Але вона страхалася Роздайбідів, – чи то сама довідалася, бо поговір ходив, що вбили рідного п'ятого брата разом з дружиною. Закопали живцем. Це перед тим, як зайти в містечко. Взялися за плечі і, вихлюпуючи з горлянки звуки, кружка отак утрамбували землю, по черзі прикладали вуха до землі, і Розан підхихикував: «Ще, ще, ще», – й угоцували землю, та все кружка, ліворуч беруть, повторюючи, вихорлюючи: «Мамун, мамун, забери мамун». Це бачив підпилий залізничний наглядач; о тій порі він швендяв собі, поцюкуючи розвідним ключем; але, на своє щастя, промовчав. Дізналися правду через багато років, коли в минуле заглянути неможливо, бо, не приведи, вирветься з того колодязя; коли кіптява й попіл, підсинені зірками спалахів від пострілів гармат із гелікоптерів, клалися рівно на дахи, і повітря, тільки повітря здіймало клапті, живіші від живіших, чорні клапті, мов круки, обтрушуючись на отупілий, з попеченою до лусок шкірою люд, а по домах лопали од нестерпного жару вікна, а вихрасті спалахи іскор були підхоплені повітрям, тільки повітрям, – зараз він знов заколисаний в іскрах, клубках власних бачень, що це може повторитися, вигадана казка про прекрасну даму, пещену красуню з тонкими пальчиками, ніжну й прозору, бо повітря – це те безмежне, безконечність, що витримає все, повертаючи легке плетиво людських душ та привидів назад. Дізналися, впізнаючи в кожному Роздайбідів; коли люди покотом, живі і мертві, лежали буртами, а по калюжах крові, ляпаючи клишавими кінцівками, бродили п'яні од її духу повіі, зміістими згинами обвиваючи стани низькорослих вояків, котрі вряди-годи пострілювали короткими чергами. Так, навмання. Злигувалися

просто серед повалища та людського трупу на Центральному майдані, де навічно, до нового Пришестя, здіймався пам'ятник, куди, ворущачи сірими спинками, віддаючи полиском мідної заграви, сповзалися щури похлебтати свіжої крові та прогризти свіжини, теплого м'яса. Лишень круки, западаючи на ліве крило, виносили рештки загиблих, завислих у безвісті передчасної смерті; і бронзовіuche загравище летіло, підхоплене разом із його духом, підхоплене повітрям, яке не має ні початку, ні кінця.

З усього, воно тулилося до цієї okazji; радше почалося – баба Довженчиха мазала глиною комина. Так і вклякла, – хруснувши хребтиною, по хвилі вискочила на поріг. Того року над краєм горнулися чорним дивом хмари, – вибалушивши очі, спершися спиною об окоło, баба завмерла на кручі, де ліс зачуміло дер вицвілого кольору небо: тонкий свист виляском, дитячим верещанням, дрібнячись шибками, колошкав приспаних мух, комарів; потім наростав, вбиваючись клекотливим кашлем, ще не зачувши повної влади, заревли у відчаї та істериці пугачі; баба, поклавши хреста, мовила: «Не до добра...» І Роздайбіді, що таки піклувалися, слухали бабу, дбаючи найперш про себе, – взявши сокиру, цілу ніч валили ліс, ліс гув упалим деревом. Хрускання криці пробуркувало мешканців міста – вони чумакувато, наче мухи, переверталися з боку на бік, а на ранок – бігцем у мерію. Дарма. Комісар, як і люд у цих краях, де начебто, за легендою, протікало море і гостроносі галери, навантажені золотом, напинали голубі вітрила, сам наляканий до кісток, дав наказ відстрілювати вухатих, що все зліталися й зліталися, прошиваючи ніч наростаючим реготом, сповненим перемоги. Й ось одного дня, розпушивши крила, разом налетіли на місто: билися в шибках, гидили на вичищені до лиску вулиці, на вибудувані італійського штибу крамнички; тиша і спокій зникали під їхнім верещанням, а вони роздирали на льоту кажанів. Це перед Всеношною, на Великдень. Так, перед Великоднем. І того дня, коли відстоюють Всеношну, засвітило серед ночі, райдуга пішла, оперезавши половину неба, а баба як сиділа, так і вклякла: «Зроду такого не було... щоб серед ночі таке...» Ніжний спів потягнувся від пагорбів, а Роздайбіді пили цілу ніч брагу й ригали жовцю. Зателіпало від того ніжного співу. Чи то від того, що перебрали, а мо'... Трое з них влаштувалися на цвинтарі, а меншенького пестили й оберігали не менш, ніж баба Довженчиха. Навіть не тягли до скотарні, де пускалися кружка, а там найстарший, Ходун, по черзі задовольняв статеву потребу; тож вони кинулися до баби, яка налаштувалася до молільні із запаленою свічкою. Обступили колом та й питають: «Що то?» – «Не вашого ума діло». – Ходун випнув груди, міцні та кошлаті: «Ти що, бабо, горя хочеш?..» – «А від біди до щастя недалеко...» – Баба Довженчиха тільки поклала хреста, одмахнулася від Роздайбідів, думаючи: йти чи не йти, бо піп по-кацапському говорить, п'є, нівроку джигун. На тому порішила, що йде до Бога, а не до попа.

Гамаюн з'являється серед ночі, пропливаючи невидимо повз людські очі, і легко робиться над світом, як у грудях, мовби ти на чужині і не маєш сну, жорстоко давить тебе, але потому пливеш чистою хвилею разом із миром усім.

Гамаюн ще на щастя – він невидимий, як та фортуна для іноземців, і для нього, як і для повітря, не існує межі, бо підпорядкований він невідомому і невидимому.

Гамаюн не володар, а з'являється, вістуючи розпач або горе, щоб погасити безконечні терзання, витворені людською зарозумілістю і гріхами, навертаючи в минуле, в покаєння.

Гамаюн тамує біль, коли боляче навіть чужинцю, бо світ розділений на клаптики, але він цілісний.

Гамаюн витримує тільки того, в кого болить там, де серце; того, хто чує його спів, того, хто чує біль і крик пугача, що волає на смерть, на біду. Ніжний спів його туманом іде, пригинаючи вітром дерева людського існування. Подих Бога.

Після Великодня запала тиша, а через три тижні Роздайбіди влаштувалися копачами на місцевому цвинтарі, бо тими днями й роками смерть косила люд, мов сіно прибирала, і діло було прибуткове.

Розана віддали до військового училища – меншенького; а старші никали в пошуках того невидимого, заховавши під куфайку обрізи, і шмаляли просто у повітря; а ще на той час упокоїлася баба Довженчиха, і її на катарасі перевозили брати, колошматячи свинцеве плесо Шовгенихи, що лінкуватو пробивала велетенське руслице між глинищами, підмиваючи розкинуте чорним крилом кам'яне плато.

Малий ще спав, ловлячи крізь павутиння снів своє розламане у складках простирадл дихання; під сволоками луцало від шаленого перестуку коліс. Погук свистка з буди машиніста, мов чийсь зойк, пробуркував малого – паротяги відходили на схід один за одним, пробиваючи составами олію жовтого передсвітання, одкидаючи довкруг важкий сопух солярки. Світанковий розпач губився, розсипаючись жужеллю ночі, під гвалтом бездомної псюрні, а під мурий ранок, що облазив нічними закутами, чesав жерстину покрівель сівкий, упереміш із піском дощ, розтягуючи, навскіс зрізаючи, піднімаючи на воді буруни; малий

спочатку вгледів безпритульного Ничипора, який пужалном відганяв псюрню від сміттебаків. Хриплим дискантом собачня ощирюється, рвучи жовтими іклами об'ідені блохами загривки. Металевим листом лягало, важким падало на вікна, – малий вставав зрання, блукаючи безліччю кімнат, підходив до запітнілої шибки, ляскав язиком і аж тоді вгледів квадратні спини Роздайдів, які гребли до того берега. Погляд його перекинувся на інше, на протилежне вікно; пригадалося, як учора, застругуючи олівця, задивився на Лідію, розпанахав пальця, задивляючись, як липовою алеєю крокує Лідія, – краплі важкі, мов коралові намистини, падали на розкриті підручники, на вижовклі фотокартки. Вона йшла, повита сизим оболком, – він перелистувач атлас Леонардо да Вінчі. Приморив сон. «Верхівку мого сну прорізає пташиний крик; тут фіолетові ночі, і ніщо не зранить так глибоко, як несподівана ніжність. Вона приходить, мабуть, зі свободою, обов'язково пізньої весни, либонь тоді, коли лайнути когось захочеш, – ошпарить окропом, листом пожене осіннім, обтрусить квітом із дерев, ловиш зором у згортках неба птахів. Знову тижнями не видко сонця, котрий уже день снігом намітає, ворухить віхолами дахи, а тобі начебто роздирає стару зашкарублу рану, і розрадить жінкою, що присипана, мов попелом, парфумами...» – Малий ще спить, – чуючи притлумлений голос, сторожко нашорошивши вуха, – розламуючись у раковині вуха, ще спадає до шелесту скинутого з дерева листя; углухало, як тільки до нього находило сновиддя, видиво Лідії, – то під кущем глоду вона лежить, чекаючи невідомо на кого, а швидше – його. Углухало, пробиваючись од залізничного насипу, де чорним крилом обтискає червоні яруги обгорілий ліс, що його підпалив безпритульний, обгризений вошами, спухирений гнійниками екземи місцевий юродивий Ничипір, – дмухнувши іржею на груди, сотає кров жилами, пролазить у сновидіння, радше подібний до дитячого плачу; малий ще спить, облизуючи губи злиплим язиком, утиснувши закрижанілі коліна в теплий живіт, і від зайшлої люті безхазяйна псюрня рве об'ідені блохами загривки, металеву дряпає кігтями брук; стихає, облишивши суку, підібгавши облізлі хвости, – нажухані утробним криком з боку лісу та обмілілої річки Шовгенихи. Наразі крик стихає – чути шарудіння теплого пір'я: пугачі перебирали ніч розпачливим скигленням, мовби на поразку.

Малий вставав зрання, блукаючи кімнатами, плутаючись у жовтих пропрілих занавісах, – якраз на своє тринадцятиліття, – вишукував, протираючи ліктями шибку, Лідію, чув, як човпикає коридором батько, одхаркуючи на підлогу викуреним у безсонні години, підходив до кімнати, де спить на животі мати, розпустивши золото волосся по спині, округлих половинках міцного заду, а місяць уповні, – згадалося, і тихим голосом: «Друже мій єдиний, тінь моя власна, од якої я сахався, бо не є вже людиною... Пустити... Пустити до себе...» – Од батька несло сечею і перегаром, а місяць так укохував її тендітний, ніжний зад, що

навіть малий замилювався: по часах відшукував у русі, порухах жінок материні, зводячи до купи. А мати під ранок поверталася із запахом гною або продимлена дорогими цигарками. Гній – то від Роздайбідів. В'їлося у пам'ять, радше поговорами, – батько, Вадим, молодий ще на той час слідчий, прибув із столиці, якраз на весілля потрапив. Гули, мов бджоли у пасіці. Тоді вона, казали, пустилася берега. А десь воно почалося так: молодий та молода за весільним столом цілувалися під «гірко-е-е-е-е», пили не менше за весільних братів, дружок, сестер, родичів і всілякого прийшлого люду. Понапивалися до того, що позалазили на столи і по холодцях, вареному, голубцях, вінегретах вигецували гопака. Молодий вигукував про вечную любов, що заживуть – куда там вашому. Захропів просто на цераті, в недоїдках. Його попід руки дружки відвели до подружньої спальні, а молода зіп'яну переплутала кімнати, зайшла, шматуючи, нервово вивільняючись від фати, рвучи тонкий серпанок об перекинуті лавки, дзиглики, скло, – забрела до кімнати, де хропів Ходун, той, що найстарший із Роздайбідів. Худий, широкий у плечах, з осиною талією, чорніший від усіх братів, не гребував лигнутися навіть із худобою. Казали, ото поставить стільчика, примощується до корови – аби тільки живе тіло було; тож одним махом ослобонив молоду ударом вигнутого серпом леза голубого ножа від її весільного вбрання. Молоду перейняло жаско од могутніх, по-дикому, м'язів, розкинутих крилами плечей. Лягла і розчепірила ноги. Знадвору бухкали корками, ревли п'яні мужички, а вона стогнала, тріпотіла білими литками під чорним тілом, а Ходун гриз її перса лопатами зубів; за перестінком, пускаючи солодкий дух, вимучувалися корови, чухаючи низьку притолоку рогами; молода рвала пальцями жорстку чуприну Ходуна, обдираючи пещені щиколотки до крові, і він у передостаннє, охоплений якравою пристрастю втраченого, пригадає це там, де чорнітимуть вирвами кар'єри, де кишма кишить чорними із зеленим, завбільшки з людський лікоть раками, шубовснувши, вискнувши наостанок забитим пугачем, – як важко, мовби вічність, піднімаються до терпкого гріха її груди. Видно, згадав і те, як ото водиться в таких містечках... Катали другого дня весілля маму і тата, свекра і свекруху на возику, взятому напрокат у колишнього рабина, заздалегідь вимастивши рум'янами, нарядивши чоловіків у жінок. Третього дня циганщина обскубувала й так отупілі на витівки голови, то заманулося люду скупати маму-тещу у діжці з дощовою водою. Власне, витівку ту підкинув не хто інший, як Ходун. Невідомо. Купали гуртом. Ходун стояв трохи осторонь, скалив ікло, а потім просік натовп, свиснув у два пальці, пихонув маму в діжку поглибше. Юрмище реготнуло, одійшло допивати, доїдати, а того й не помітили, що тільки ніжка мамина з діжки виглядає. Біля самої діжки, чумукувато кудись глипаючи, стовбичив Ничипір, ще на ту пору не пройнятий месіанською жагою напучувати громадян на путь праведну. І коли відгелготіла маса урочисто полізла витягувати маму з водички, то з жабурина, з діжки,

стриміла вже не нога, а посиніле обличчя потопельниці. Тоді ж до Вадима на слідство притягли одразу сімох чоловік. Проте Ходун був перший на підозрі. І він, у передостанній схлип свого життя, коли справедливість жорстоко звела рахунки, шубовснувши до кар'єру, розідраний клешнями раків, лишень тоді дізнався, що його щось поминуло в житті, невідомо чого заверещав: «Винен!» Із першого ж дня слідства мав певність, що Ходуна рук діло, і Вадим. Але публіка на ті часи, та й прийдешні, то їх поглине безпам'ятство, поверне на своє. Треба чимшвидше когось вибирати. Місцева влада напирала, – посада слідчого в таких краях не порожніє. Добирав Вадим уміло, дженджикуватим актором уживався в душу кожному, мов на параді міняв убрання; подовгу стовбичив перед люстром, мімікуючи на кожного з підслідних.

Надумавши щось, шматує папір, біжить до лавки, бере блок дорогих сигарет і завше – ходить довгим коридором, смикаючи цигарку за цигаркою: «Якщо притягти Никитченка? Або Гриценка... Краще б Яковенка... проте... в Рабіновича – тьху, взагалі кінець кар'єрі... нічого думати... Ходун, Ходун, Ходун. А Ходун – смерть. Десь у ярузі з розпанаханою горлянкою знайдуть. Але... Але справедливість, задля справедливості...» – І зо дня в день, з години на годину вдивляється їм у вічі, тельбушить, шматує власний шовк душі, викликаючи до кабінету. То якось ненароком «присядь, устань, подивіться, чи не всохли он ті квіти». По мордяці не бив; щоправда, двійко гирлуватих сержантів чухмарили кошлаті руки: інтелігент, і ні фіга не зробиш. Приїхав з молодого вродливою дружиною, – волосся білими крильми впало на плечі, коли вона ступила на перон, і волоссям розкішно бавився теплий вітер, грався згортками сукні, десь із моря срібний вітер, що наносить на місцини ці тугу, пропахлу свіжими динями, репнутими від спеки кавунами, гульбищами, де смерть і життя зазвичай. Вадим із нею і радився, – кохання, примара котрого зараз спала, оголена після чергового блуду, тоді ще добиралася верха, в наростанні. «Ти, панику мій, знаєш хто...» – «Не знаю... Не знаю... Не знаю...» – тупоче коридором, вихаркнувши жовтого згустка на підлогу; повертався до Мар'яни, пестячи золото її волосся, занурюючи пальці між рожеві стегна, лизькаючи язиком, губами все тіло, піддаючись пружності її тіла, але думка про потопельницю маму-тещу розпалювала жагу, його, Мар'яни, що аж сусіди гупали у двері. А вставала гола просто вікна, явивши у м'якому усміху ряди перлових зубів. Доброчесні обивателі роззявляли пащеки і вклякали.

Марудився слідством Вадим довгий місяць: то викликав поодинці, то гуртом і м'яким тремтливим голосом виголошував промову, напучав, зодягнений у цивільне, у костюм-трійку при яскравій краватці, ніжним голосом, до котячого муркання: «Зізнайтеся, уряд зараз лояльний...» Дні минали, діло здавалося

гиблим, а в столиці когось клопіт заїдав, усе нагадували, тиснули. Останнім лишився Ничипір, який стояв біля діжки, – це далі, бо вже як одсидів три роки у в'язниці, його, як заведено, прийняли за ясновидця, ба пророка навіть; і звідки до нас прокралося юродство? І з того часу Мар'яна пішла кола. Першим її взяв Полковник Чомбе. Якраз того дня, на ту годину спалахнула білою зіркою свідомість, личакувата пам'ять злізла, обдираючи дитяче забуття, перекинулась далі, ніж закінчується дитинство, юність уляглася в нерівні улоговини, стоплюючись у те, що в майбутньому визріло в слово – справедливість. Почало воно перетоплюватися на Полковника Чомбе, який враз несподівано, серед рожевого світанка на шкапині, в сімейних, до колін, трусах вітав піднятою догори рукою всевидючі вікна. Гришко Самоха, на прізвисько Полковник Чомбе, прославився як чоловік, що знав достобіса всіляких історій: мовляв, то воював у Африці, де їх на парашутах спустили просто на широке латаття, «а ми строчили, строчили, строчили з тих листочків по чорнопиких». Він розп'якував про подвиги в Кореї; власне, де він тільки не був; він знав, хто й коли помер. Це розповідав без брехні; щоправда, те правило не стосувалося його, щойно оповідка переходила на конкретних осіб, надто ж на нього самого, Полковника Чомбе. Передні зуби – що в того Росинанта, на котрому одного славного дня він в'їхав у містечко. Навіть коли сухоти провалили груди, він, той Чомбе, подобався жінкам – пияка, гультьай, джигун. Користався Чомбе повагою серед усіх верств населення, ото ж і Мар'яна, в розхристаному халаті, обпікаючи горло коньяком, на ходу п'ючи з горлечка, під завивання батька: «Куди ти, дєточка, я ж...».

Малий не надав цьому ніякого значення, – воружий клубок упав каменем, розриваючи жовтогарячим сум'яттям косяк світла; кіт вигнув тіло, настовбурчивши загривка, сяйнувши в напівморозі зеленими очима, перетятими зіницями; кіт дряпнув кігтями – хлопчину пробрало морозом по шкірі; а кіт вільно ступав підвіконням, ощириг гострі зубки, коли малий потягнувся до шерсті; на якусь мить привиділося малому, що у тварини дві голови. А мати якраз бігла навперейми Полковникові Чомбе, що ледве сторч головою не гупнув з коня, вгледівши напівроздягнену, рожеву, мов сам світанок, красуню. Несподівано полив дощ. Струмені періщили навхрест, змивали бруд із дахів, вуличок, кидаючи бродиво людське в Шовгениху. І хлопчина жалкував, що не може побачити Лідію, котра намокла під дощем, її піднятих худеньких плечей. Єднав її з матір'ю, вишукуючи риси тієї, котра в далекому майбутньому зробила його країну великою державою, а він так і лишився в марноті. Це коли вони разом зустрілися з тим, чого він чомусь ніколи не забував.

Зазвичай він вставляв зрання, пам'ятаючи настанови батька, і гортав грубезного атласа з кресленнями Леонардо да Вінчі; до нього приходив Родик, сусіда через

вулицю, одноліток, батьки його були технічними працівниками. Люди чепурні й милосердні, котрі більше вірили в існування людини, ніж самого творця всього світу, вічного будівничого. І з Родиком вони тинялися яругами, де обидва ховалися від сімейних скандалів, і малий розповідав, що хтось у темному чулані дихає йому в спину: «То ангел-охоронець, людина не може дихати у спину...» – «Ет, мама й тато казали, що того всього не може бути, бо його нема!.. От коти – інша річ». Малий Віталій ледь не прохопився, що бачив нещодавно, але промовчав. Якби пробалакався тоді, він би міг зупинити поворот колеса...

Залізничний вокзал 1893 року спорудження, жовта будівля, подібна до китайської пагоди, через котрий буцімто проїздив один з найбільших поетів; щоправда, до того часу поет, здається, помер від горілки – від цирозу печінки, а мо', захлинувся у власному блювотинні. Але поет великий, і це засвідчувано на обшарпаному вітрами історії, зовсім недалекої, плакаті, де ліворуч пивниця. Ступивши кілька кроків, вони мандрували товченими мушлями, тими, що ти бачив в урвищах червоноглинистих рудень; від залізниці розлітаються рейки, випари струменя від отруйного креозоту, від зашмульганих шпал. Над заростями полину, де золото вколисаного полудня нижуть тугі тільця всілякої комашні, окутані пилком кульбаби. Вони – дай Боже пам'яті – лежали голопуцьками на осонні або в затінку, бо все залежало від погоди, засунувши руки в саморобні байкові шаровари, й до сухого дровичили, вистромлюючи вихрасті голови, щоб хто бува не вгледів; а радше, щоб позирати на одбиті сонцем рейки, чи нема чого цікавого. Вдалині білими полотнищами маячили постаті. Може, привиди. А вони душили на пузах комах, обтираючи гарячу сперму об свіжу траву, з гупотом серця, настрахані гріхом, – угледіли в тих постатях, що чіткіше вимальовувалися, його Лідію і Мар'яну, матір. їх поперемінно, як кому бажалося, Роздайбіді лигали у всі дірки.

Змієм виповзав потяг, зжираючи високий полудень сизим димом паротяга, проганяючи таємницю, зриваючи в літ дріб'язок гав; повертав убік, по ліву руч, повз Зелений Острів, куди вони часто заходили. Тільки вони й Ничипір знали туди дорогу.

Віталій хотів зірватися на рівні, щось крикнути, проте Родик не пустив. Додому повертали прибиті. Малий плакав, Родик розп'якував, що онанізм може призвести до безпліддя, імпотенції, стоять не буде. Принаймні так навчали батьки і в школі класний керівник Євдокія Петрівна Тарасенко, тонкогуба й щербата, сини якої проходили разом з Розаном вишкіл у військовому училищі. Вона й застукала їх на гарячому, коли вони підглядали, частенько навідуючись у

зарості полину й дикої коноплі, де Роздайбіди псотили малолітню Лідію і його матір. Застукали їх на гарячому, коли вони пробували подрочити одне одному. За тиждень, на сімейних зборах так вирішено, відправили їх до школи-інтернату, а звідти до патронату недорозвинених дітей. Тими днями отруїлася Лідія, помер Полковник Чомбе – гуркнув разом зі своєю шкапиною, не піднявшись на схил. Виїздив він зі сходу, де білів стіною інтернат-патронат, колишня жіноча гімназія. Смерть тут зазвичай, – розчиняються зелені ворота, труну з покійником плавно, втішено, з шанобою, мов на празнику якомусь, несуть вузькими вуличками, а під розлогими яблунями з облупленою корою блищать «стопочки», гори тарілок, і народ палко плекає надію повернутися до розставлених столів, умлівши під жагучим серпневим сонцем. Тож через багато років, навідавшись у травні, перед уродинами, Віталій ішов тінистими алеями, під липами, – як не напружував півкулі мозку, спогади не збудили ані найменшого поруху душі; піднімався схилами, де ще не налилася золотом трава, долаючи в сутіні метр за метром, кілометр за кілометром; настирно відшукуючи номер нового помешкання, він наткнувся на ту річку Шовгениху, змілілу, де Гришко Шпигун із Стасом відкопували, відмивали із затонулих галер золото місцевого Ельдорадо. Постояв, сплюнув, як та людина, що видихає харкотиння вчорашнього дня, – відшукав нове помешкання, обставлене тими ж убогими меблями, де стільки намарних сліз пролилося. Ніщо не зачепило. Двері не зачинені – убогість, завалена непотрібними книжками. Так і прожив кілька днів, як і останні десять років, на воді й на хлібі, доки не дочекався батька; а радше в очікуванні чогось, повернення, мов мед, терпкого щему; а ще зизоока пам'ять навернула, як сонячного дня йшли жінки з розпашистими віями – місцева аристократія, гордована ним.

Вони хупаво пливуть, не спиняються; а ще ловив зором птахів. Ось злетіла гава, тріпнулася безколірно... І за годину прийшов батько, – стягуючись до нього, Віталія, злітатися почали, тріпочучи крилами, привиди з далекого минулого. Підхоплені вітром, заворожуючи острахом перед минулим – від Старого Жидівського Занедбаного Цвинтаря, від будівель заводів і фабрик, де він горбатився од приниження, гибів від злиднів і сорому. Вони були легкі, ці привиди, начебто буденна для цього краю смерть. Тут усе нею карбоване. Вже в наступні дні задихався в буянні травня, цього року до банального холодного і мурого, сірого і нетривкого, пережитого дощами, зрідка грозами, що за давніх часів блискавицями запалювали місцини, де колись затонули галери, бо, говорили в народі, – вічне суперечить вічному, а мо', й навпаки, притягує. Хто його знає, хто тее сказав. Плентаючись вулицями, надібав свого однокласника, який без натяку на трагічну театральність, котрою повні роти столичних і провінційних обивателів, розказав, що хворів на сифіліс, уразив дружину. І це не

новина, бо, дивись, половина містечка вражена цією хворобою. Причвалавши у тимчасову свою домівку, де батько лежав п'яний, горілиць, як колись мати, він, задерши підборіддя біля вікна, без гіркоти написав, що тільки мелодрама готова увінчатися несподівано в рамках фарсу; страх, лишень розвіваючись на шалених своїх крилах, розносить світом щось подібне до мигдалевого присмаку ейфорії життя, – вмент, перед буттєвістю осуги кожного дня, несподівано западає велетенська яма вічності. Страх пожирає конечність людського безумства, що рокована людьми буттєвістю. Тож коло замкнулося, – ця довгоплинна хвороба віку, що причинила браму століття, жадібно, з рипом причинила, засіявши в безтурботні голови бліду спірохету, мов той очищувальний душ. СНІД не міг конкурувати своєю непричетністю, своєю тільки-но вродженою аристократичністю перед дикою гульбою натовпу, що поруйнував своє життя спробами кількох революцій, двох воєн, вивільнивши простір власним кісткам, черепам ближнім і чужим, котрими в дитинстві ми грали у футбол; коли не стало місця для подвигів ураженого мозку, вони і ми гучно ринули рятувати себе у смерті, увірувавши насправжки в цей безглуздий порятунок. І це шолудиве, розкинуте на пагорбі великим гнійним прищем містечко, де кучкуються ембріони того безсилового страху, що, мов налигачем, у вічність наганяв, скасовуючи справедливість як одну з людських вигадок.

І це шолудиве містечко, розплюснуте затхлою водозбірною ставу, дратувало його, бо як одне склалося – на золотоголову столицю, на подібні містечка, на всю країну. Урівнялося від голови до прямої кишки. Країна чаділа від дешевого туркменського газу... А зараз біле полотно дороги змивається стовпом пилюги, вітер, лишень жовтий вітер у цьому жовтогарячому полудні піднімає хмару над школою. Школа – гелготіння, рейвах у брунатних, келієподібних приміщеннях стихав далеко за опівніч. Мало чим патронат різнився від божевілень, катівень, де судилося обом побувати, доля котрих розвела, щоб з'єднати в одне ціле, щоб розділити навіки. Найбільше Родика і Віталія діймала Євдокія Петрівна Тарасенко – зла передклімактерична сучка, переведена за якісь там прогріхи до патронату. Затягувала до комірчини, особливо Родика. Роздягала, змушувала присідати, вставати, лягати ниць. їй, сухоребрій бабері, до вподоби запах поту – не духмяне мило, не парфуми «Шанель» чи «Ожон». Просто радість, а не жіночка – шолухаті ручечки з мотуззям джергавого кольору сухожиль разів із шість перед сніданком відтирала содою або камінцем до того, що облазила шкіра. А вподобала більше для любовних забав Віталія. Так називалася перевиховна робота. То бавиться членом, то засуне пальця в зад: «Хи-хи-хи-хи, приємно, мій котику?» В тій комірчині хлопці ділилися спогадами і планами на майбутнє. Родик захоплено розбалакував про довгі ряди верстатів, де запах мастила draжнить нюх; як переплавляється твердий метал на бурхливу жовто-червону масу; як він

відливається, чарівно вихлюпуючись у форми для авто, гелікоптерів, танків. Тим прохопився Віталій, сам зачаклований кресленнями Леонардо, особливо гелікоптерів. А ще говорили про жінок, про ніжність, гріючи подихом один одного в павутинні комірчини, потиском рук, складаючи надію, як би в скорому часі «придавити цю суку Явдоху». Думали про матерів і майбутніх коханок, про славу і гроші, про свою необігріту безталанність. А школа поголів займалася як не педерастією, так солодійством: школярі визирали з вікна на місцевих красунь, тримаючись за інтимні місця. Хлопцям же бридило, вони знову вертали спогадом до матерів, у котрих обидва вишукували щось у своїх напіввигаданих любовних історіях. І в ті роки смерть збирала сизим кушпелінням люд; і одного дня обпилася оцтом, а як не допомогло, повісилася Мар'яна. Смерть її прийшлася на смерть Лідії: дві процесії попарно рухалися по обидва боки вулиць. Брати Роздайбіді, поділившись, несли труни. Проте школу розбуркала не занудна, фальшива музика Мендельсона, що тут звучала так само, як і музика на танцмайданчиках, а бурштинова заграва пожежі в степу, де в загорожах рохкали, вивалюючись у гною, довгі, мов ковбаси, свині. Хрипкий голос Ничипора, що завжди колошкав пужалном, обтяженим наприкінці цвяхом, бездомну псюрню, – гнав поперед себе стадо свиней з рожевою від опіків шкірою. У них дебелинькі, як у школярок, задки на тоненьких ніжках; вони рохкали, задирали писки, верещали, тицяючись рилами в галантерейні вітрини, намагалися пропхнутися завулками; а Ничипір, обтрушуючи воші рухом грудей, горланив: «Хто напучав вас, ніжніші від ніжніших, говорити від імені Бога! Ви, забзділі під ковдрами! Мерзота ваша на ваших дітях... Ось, ось, ось... Іде Великий Руїнник і Будівничий...». Загравище від свиноферми кіптюжило вікна, а свині, дебелинькі, тріпаючи вухами, колихаючи спинками, тручись боками, збилися косяка, руйнуючи вереском звичне гатище думок за вікнами, перевернули труни. І тільки тоді хлопці вгледіли двох красунь, чиї лиця відсинювалися од вікон. Бліді та вродливі. І тоді чи не вперше Віталія пробило дрібним потом, звалило на спину, «довгою дорогою неслоь кудись його розпростерте тіло, а потім вибалками, ямами...». Очуняв. Свині ратицями топтали пластом улеглий люд, видавлюючи очі, обгризаючи вуха, пальці од переляку та голоду; парафінові квіти, придбані у жида-аптекаря; віск свічок перемішувався з юшкою, багном, а Ничипір хрестив одним пальцем, виганяючи злих духів. Пугачі налетіли – низько, вихрячи крильми, реготали над юрмищем люду переможним криком. Зі сходу подув вітер, з недалекого сходу, змітаючи все в непорушне плесо Шовгенихи. Народ – урозтіч. Дві покійниці лежали незайняті, обмиті дощем, полишені перед безоднею, проваллям неба; пугачі мокрим ганчір'ям порозсідалися попіддашшю, на антенах усіляких комунікацій. Ничипір булькотів у небо. Роздайбіді ляскали в долоні, неясно – щось чи когось кличучи, а птахи мовби підслухали – лопотіли крильми. А коли дощ ущух, пугачі знялися, – летіли над стадом свиней, що

спускалося до яру, ламаючи хребтини, беркицяючись із крутих схилів.

Тоді в містечку заговорили про можливу війну або голод. По тижню хлопців випустили з патронату під опіку рідних. Подбали батьки Родика, вельмишановні, поважні персони в краї.

Віталій повернувся додому, – батько плентав ногами, вихаркував жовчу. Постоїть перед зачиненою спальнею: а та, як тінь тієї, яку він і син його не в змозі забути, майне легким привидом. Батько шкрябав ногами, іноді навідувався до аптекаря, син якого, Шльома, був трохи молодший за самого Вадима, а ще під вікнами гарувала псюрня, місто спорожніло, дули холодні вітри, на зиму або ще на щось. Зрідка Віталій навідувався туди, щоб послухати базікання старого аптекаря, погортати медичні книги, непотямні очам і розуму криптограми кабали, і вперше до рук його втрапила Біблія, – не Талмуд, не Тора, а з пожовклими пергаментними сторінками Святе Письмо, писане латинкою. Але займало його більше креслення Леонардо, і Віталій тужив за втраченою дружбою з Родиком. Батько пиячив цілими днями, кричав знизу догори: «Це ви, курви, випили нашу кров, це ви...» – по дню шкандибав брати в борг у аптекаря на пляшку; опохмелений, підводив до вікна сина: «Ось, дивись, то наша батьківщина...» – Відставного генерала вивозили на узганок зрання; він куняв, потираючи уві сні вологими долонями нікельовані, сизі од роси поручні крісلاكаталки, а проти його очей, повних гною, закислих білими сліпаками, жовтим грибовидним стовпом день у день над кар'єром вихрилася курява. Роздайдіда, щонайменшенький, той, котрий Розан, перевдягнений у форму національного гвардійця, позіхнувши, брав під козирок, чіпляв старому до пояса золочену шабельку, буркнувши: «Не хоче, бздун старий, здихати...» – і відходив, щоб принести на висрібленій таці склянку джерельної води. Старий гикнув, шмарконув витягнутим у сардельку носом, повів, мов хто праскою пройшовся, пласким обличчям. Заворушилися налиті водою нічного жахиття очі: «Мухи! Мухи! Мухи! Розан... Розанчик... Знову чорні мухи злітаються на гноіще...» – Важке, як з мореного дуба, підборіддя, робить вихід уперед, ховається назад, пустивши з рота надовго бовтати в повітрі кисляк старечого перегару; генерал нарешті розплющує очі. Вже стало за звичай протирати хустинкою гнояку кон'юнктивітних очей і чіпляти на носа оправлені в червоний ріг окуляри. «Хи-хи-хи-хи, Розане, то не мухи, ха, то люди, а я думав, що знову мушва роїться над гноіщем...» – Куций пальчик маршальським жестом тицяє на білі оголені спина малих повій, що позакидали нога за ногу, розсівшись на пластикових стільцях, жадібно затягуючись димом солдатських цигарок; коліна у дівчат м'які, – коли торкаються їх випещеними пальцями, то вони ніжно прогинаються, а спина слизькі від поту, як і олов'яні вітрини, де на гачках – м'ясна лавка навпроти –

розхитуються жовто-червоні туші забитої худоби. Ніздрі старого голосно хапають повітря: «Ну й спека... Ця клятуща спека так розворушила глисти у моєму череві, що аж під горло підступили... Чуеш, Розане... Промачай пальчиком!» – І старий роззявляє свою пащу, повну білих порцелянових зубів.

Батько ловив погляд сина, прикутий до дівчат, біленів увесь: «Не туди дивишся... Он! Он! Он сидить наша гордість...» – Віталій хотів прошмигнути в кімнату, але батько, дужий, нівроку, чоловік, змушував його зирити на старого; батько шаленів, увесь блідий, пускаючи засинілими вустами слину, кричав йому на вухо: «А он ті, он ті... Бачиш?.. Вони п'ють і жеруть нашу кров... Подивись, подивись на цих шолудивих лесбіянок і педофілок! Чи знаєш ти, сину, наш дім вибудований на цвинтарі, а вони...» – Батько тицяв догори і донизу пальцем, утупивши безтямний погляд, і Віталію чомусь ставало шкода, жаль душив його до плачу; тоді й прокидалося, пробивало його холодною струною – справедливість. Тож про цю справедливість, існування котрої сумне та смурне, як і тривалість щастя або вічної любові, він поділився з Аббою, найменшим із синів Шльоми, а той радісно зателіпав голівкою: «Да, да, да. Коли прийде наш месія, тогдa...» – Абба, маленький, рудоволосий до червоного, як і всі брати Фішери, побожний та наляканий другим пришествям християнського Месії, вічно голодний Абба з'їдав навіть свят-вечірню кутю, що її ставили на поріг, щоб задобрити домовиків; у засмальцьованому сюртучку, з обскубаними, наче курми, обшлагами, з Талмудом під пахвою, зачаївшись десь поблизу, здебільша у кущах, любляв піддивлятися, як і вся дворова шпана, за повіями, що їх солдати з національної гвардії заводили в під'їзд або просто на вулиці, перегнувши на лавці відповідним способом, під заохочувальні крики лигали. Абба то й розумів з усього навколишнього одне тільки, як справедливість, із якоюсь смутинкою, притаманною його нації, мов принижений аристократ усього людства. Аббі кортіло жінки, але, наляканий гойками, він намагався збити збудження щоденним солодійством, а від того ще більше брався прищами. І тоді він став навідуватися до Ничипора, який жив над урвищем із двома малолітніми жінками, – щотижня вони обтрушували вошей, мастили гнійники екземи мазюкою, а він після купелі злягався зразу з обома. Носив він на грудях щось подібне до хреста, але заплутане якимись вузлами, хрестився одним пальцем, визнавав і старозавітного Єгову, і Перуна, і Діву Марію, і... Невідомо, що й кого він визнавав. У присутності Ничипора й ще однієї дівки Абба спізнав перше спустошення від злягання. Підібгавши ноги, заховавши молочне тіло під дідівського сюртука, ридма ридав; Ничипір погладив Аббу по голові: «Ех, нехристе, ти і є нехрист». Абба поділився враженням, але воно було зовсім інше, ніж чекав на те його товариш. Із байдужим виразом на обличчі до всього гортав атласи, книжки з креслення, доки не розшифрував до половини якийсь давній

рукопис, віднайдений на горищі старого аптекаря. За кілька днів подався до батьків Родика і попрохав, щоб йому викували чи відлили зі срібла котячу голову. Це прохання не те щоб здивувало Родикового батька, навіть навпаки, – той замислився, але, знаючи любов його, Віталія, до механіки, повів на завод, де займав посаду директора; на запитання, де Родик, тільки відмахнувся. І вже коли йшли між сірими рядами верстатів, обидва, вдихаючи із задоволенням випари мастила та розтопленого металу, підійшли до майстра, й батько буркнув, що нема того вдома, кудись повіявся шукати щастя. Майстер на форму тільки гмукнув здивовано: «Гм... Щось подібне у мене є... так, є... але не збагну, хто приносив. Але точно є... з крилом тільки...» – Він покликав підмайстерка. Той невдовзі повернувся з готовою формою, і прохання Віталія задовольнили. З однією відмінністю, що в ката було одне крило. Того ж дня він був прилаштований у відділення креслярів, залишив домівку батька, що пустився берега, й пристав до тітки. Вона мешкала в занедбаному – дві-три хати – хуторі, праворуч від містечка, в домі аж на три поверхи, що поставив її чоловік. У кімнатах поступом світла кольори переливалися то від бузково-холодного, то малиновими віхтями клалися, вихлюпуючись у прочинені двері ванної; він ще хлопчаком любляв спостерігати, як вона купається в парі, розтираючи до червоного дебеле тіло підстаркуватої молодиці, – солодко тоді тягло від грудей до паху; він слідкував за нею змалечку, коли вона забирала його на канікули, ще тоді, як подих неминучої старості не прив'ялив її стрункість; проте ніздрі соплило од тітчиного поту, що стікав росою голими стегнами. Це ще відтоді, коли в шаленому нападі ревнощів заколола вилами чоловіка; і це вже, як, відбувши у в'язниці три роки, влаштувалася на працю до занедбаної свиноферми. Проте спальня тітки дихала кришталевою чистотою, що мультко від того й зараз, бо з дитинства він був у тітки мазунчиком: «Ану зніми штанці, чи не затерлася в тебе попка; дай-но я посиплю пудрочкою, а зараз лягай, клізмочку поставлю»; в ту далеку мить печаль побила його, начебто хтось вишмагав, як ото в патронаті гумовим шлангом у темній комірчині; його струснуло від дотику жіночих рук, а очунявши, з переляком намацав слизоту на своєму хобітку. І зараз він почувався незручно в порцеляново чистих кімнатах, де стіни уквітчані портретами невідомих йому родичів, мов скошена трава, мов отава, мов гербарій. І він, як у дитинстві, бродив кімнатами, марудився серед меблів, притрушених тальком, усе долаючи нездоланне – повернутися до батька. А ночі довгі, гумові на хуторі. Щоб пройтися від ставу до ставу, перетятих гребелькою, ступаєш цілу вічність, мовбито в глей залазиш: і однієї ночі йому наснилася Люська Фішер. Він ходив з того дня на роботу, такий собі хлопчина на побігеньках, лінкуватого переносив теки, гробухи з цеху в цех. Проходячи ряди верстатів, де упрівав низькорослий люд, що по обіді щиро скалозубив, а він мучився цим, проймаючись несправедливістю долі до цього роду людського, і Люська Фішер не виходила з

голови. Вона тонка у стані, з широкими стегнами, повні уста, чорне волосся стягнуте білою стрічкою. Карі очі опущені додолу, а як неждано меланхолійний усміх брався на виду, розтуляючи губи, то Віталія навіть тішили великі зуби. Золото її шкіри, м'яка хода, – пробував віднайти щось од матері, Лідії. Він думав про неї невідступно, серед праці, завалюючи стола кресленнями, новими проектами, прожектами самого директора заводу, Родикового батька; а того тільки косило усміхом людини, котра звалила сама на себе тягар, зазнавши на своєму віку найбільшої поразки – занедбання власного сина; сумним голосом казав: «Усі ви з одного тіста. Ось приїхав голодний і вошивий, як той пес... Чому б дома не сидіти? Все шукає щось... Не пойму я вас, молодих...». Одне ім'я Родика Віталія храпонуло, і він невідомо чому – спробуй розібратися в людській душі – подався до Ничипора. Став перед ним і каже: «Що, старий, робить, я закохався в жидівку...» – «Гм... Яка різниця, всі ми під одним Богом ходимо...» – глипнув на медальйона – кіт з одним крилом: «Знаєш, що то таке?» – «Ні, якимось на думку спало. Скажи, може, знаєш?» – «Е-е-е, пущене на вітер скоро бісом ловиться. Прийде час, голубе, то дізнаєшся... Йди, навіть удачі не побажаю, бо як у кого чорт за плечима, так і удача в того. Буває, кривда вибиває правду, а правдою добиваються кривди... А справедливість...» – Ничипір луснув кігтем вошу, розтер кров'янку об сизого засмальцьованого чуба, покошлав бороду, показав на небо: «Там вона, котику. А за ту штуку нічого не скажу, хоч і знаю...»

Ніщо так не зранить, як несподівана ніжність, урівень жорстокості, – Віталій повернувся додому. Країну колошкало; батько звівся на ноги, проводив розслідування за розслідуванням. В кімнатах убож, павутиння, прілота. Як і батько, швендяв коридором, а там – до Абби. Бо ж ніщо так не зранить, як несподівана ніжність, – Люся стояла, висока й ставна, прозорячи поглядом поверх голів низькорослих крамарів з куценькими пейсиками, що посмикували і подригували куценькими борідками. Відтак вони гуртом кинулися смикати стьожечки на її сукні, роздягли до половини, жадібно поїдаючи масненькими поглядами, глипаючи на спину, підтягнуту сідницю. Абба ледь виглядав із-за столу, поклавши перед себе кашкета, вже повного зелених доларів, щоб страшні його земляки зберігали повагу й платили справно; і ось крамарчуки готові покласти її на довгого дертичного стола, як дівчина розвернулася, сяйнувши бурштином очей, засвітилася, плигнула до Віталія, і він з нею скотився вниз під верещання крамарчуків, які вже, напевне, духопелили Аббу. А вони впали на ліжко, материне ліжко, де ще трунило вицвілими парфумами; лежали на животах, так і не знали, що робити далі. Вона, Люся, розповідала, що любить спати голою і зараз спить гола, напевно, вона не жидівка, таке-от припускає Абба; це, звісно, збуджує її, не так, щоб дуже, а ще не впевнена в своїй вроді, бо ще ніхто, окрім Абби, її не мацав. Він тоді, відкинутий перспективою, десь уже

наприкінці згадав, як сказав чи подумав: «А це погана ознака – карб зів'ядання...» – І, нарешті, вони зліпилися в один клубок, борсаючись, – він пробував те, чого навчила Євдокія Петрівна Тарасенко в школі-патронаті, а вона – те, чого крамарчуки: брала в рот, дозволяла шмагати по сідницях, навіть примушувала, заверещавши низько, але на передок не пускала. Тоді він поставив її на чотири і загнав, дико скрикнувши, втрачаючи навіки все: любов, повагу до цієї жінки, загнав у зад. Впав, знеможений, як у тітки на хуторі, провалюючись дедалі глибше й глибше у лоховицю, у брунатну баюру... Знадвору скімлив, вив безперервно пес. «Знову хтось помер», – а ізгори: «Де?! Де! Де! Де той мазарчук, гой етот. Абба! Абба! Берні деньгі!» Віталій тупо зирив у порожнечу ночі, а Люся встала, сіла, розкарячивши ноги, китиця її руки горобиново блищала проти смарагдового отвору дверей, і Люся щось шепоче, як якесь закляття на незрозумілій мові, підступає до вікна: «Помер хтось із ваших...» – Шовгениха знялася бурею, заблимав ранок. «Коли ми перестанемо ділитися на ваших і наших... коли?!» – загорлав, намагаючись вибратися з баговиння; Люся плакала: «Чого мене питаєш...» – «А кому... кому я це скажу...» – «Ти мене кохаєш?» – «Так...»

У полудень загули перші паротяги, розганяючи поузбіч насипу круторогих корів, усіяку худобу; а на Клечану неділю місцеве обивательство замість того, щоб уквітчати зеленим стіни, задрапувало вікна чорним або хто чим міг, – пугачі рівним рядком, гелгочучи, вкривали голубінь неба, плачучи й висвистуючи, обсипаючи холодне пір'я та послід на дахи, летіли над містечком, – опівночі, на любов Віталія і Люсі, брати Роздайбіди, трое, бо Розан відбув до столиці, наслуговувавшись удосталь героєві генералу; тож трое мазарчуків Роздайбідів заскочили до хижі Ничипора, посікли на шмаття двох дівок, наварили з їхнього м'яса юшки, посьорбали варива, а Ничипора облили гасом і живцем спалили в хижі. Довідавшись про це, він подумав, що людям таки краще не народжуватися, ніж так задурно помирати. Він не пішов на похорон: тільки через багато років ходив по тому згарищу, що все ще не заростало травою. Довідавшись про загибель Ничипора, він укляк, захоплений зненацька заворожливим летом, ухканням пугачів у сірці передсвітання, з небувалою для його віку втомою подумав, що йому виповнилося сімнадцять, і в цьому містечку, що було йому роковане як батьківщина, йому не судилося спізнати жінки. На узганку погойдувався у кріслі-каталці старий генерал, і вже Роздайбіди прислужували йому, протираючи очі: чіпляли окуляри, а старий бздун похихикував, повертався, блиснувши проти вікон спузирілими скельцями окулярів, глипав на вкutatих срібними випарами тендітних повій; і зі свого узганку, дихнувши глибоко, Віталій не почув жаданого притоку повітря, тугого удару хвилі, що живицею обпікає легені. Угледів те, чого страхався аж до кінця: начебто в дорогу налаштувався

зрання, як тільки порожевіло в кімнаті: де, мов умисне, порозкидав речі, зараз до чужого непотрібні. Дім, його кімнати, де сплигло багацько років, навіть більше, ніж тримала його пам'ять. Він вправно вскочив у черевики – довго йти, – неквапом, одним порухом, не піднімаючи голови, взяв зі стола, лакованого під горіх, годинника, накрутив пружину; пружина луснула, завідний важіль легко обертася, а пучки не промацували звичного холоду металу, – вода розламувала в мушлі вуха уривки незрозумілих фраз, падала з ринви, розпанахуючи небо, до того сине, що чорні грудки птахів видавалися нерухомими, висіли іграшковими кулями, затуляючи синю безодню, кидаючи зграю туди, де за хвилину повинно зійти сонце. І він поставив годинника. Увійшов дід. Обличчя – мов круто зварене яйце, поголене й бліде. Дід притулив до батареї опалення долоні, бо печі не було, показав спину. Він хотів запитати про щось діда, але зайшла мати і подивилася на нього з подивом, поставила поперед себе дзбан із водою, притулила долоні – знайшла-таки – до порепаної груби. Він хотів їй щось сказати, але не було слів чи то мати подивилася на нього з осудом... Очуняв від жаского подиху Люсі; холодні її пальці пробігли хребтом. Одним махом звалив її на підлогу, вона не пручалася, а віддалася легко, схлипуючи, тепліла під ним. А він крижанів, провалюючись у баюру, з переляканим подивом шукаючи Лідію, матір, діда, проте вгледів білі гори, піщану косу, вежі, широкі простори Океану, там, де його Золота Країна Офір, де Зелений Острів.

Змовкли пугачі, посідавши мокрими еліпсами на призьбах домівок, у ряд, одне проти одного. Дощ перішив цілу ніч, а вранці надавила на груди Покрова.

Частина друга

Під прапором двоголового кота

Що таке місто? Голос ревучого моря, жорстоко переламаного у небоскидах рутинного пошуку існування? Що місто – голоси, голоси, голоси, удари трамваїв, електричок, метро, важкий подих коліс, які перетинають сонні артерії? Добродійства, розлиті мільйонами річок, де порок існує лишень у протилежності до добра, від якого мандрує продірявлений люесом, СНІДом, педерастією вічний привид у пошуку щастя, нарокованого любов'ю? Що місто – коли дорога тяжить чужиною загубленої домівки, коли дорога колисає повітря, відкидаючи тихий лускіт, тріск, відрубуючи ударами шаманського бубна, і шурхіт погибелі легко

кладеться на рейки, а в голові пухнуть, розлітаються на пір'я кимось надумані, викохані, випещені, видрімані в золоті дитинства срібними джмелями відлуння; і коли ти потрапляєш до Великого Міста, що недавно любить і ненавидить тебе, то з істеричним риданням зрадженої любові, ядухою в грудях, задихаючись на самоті, розумієш – путь твоя безмежна, дорога не закінчилася, наповнює радістю невідомого, доки ти білим або чорним спалахом не полетиш у безодню вічності, і, затуляючи очі в якійсь нічліжці, то бовтає у тобі – засуджує, шкодує за тобою? – місто, що підлещується до тебе, привчаючи до своїх законів, розвіює

срібло твоєї юності або ти сам розпорошуєш його, спонуканий життєвою необхідністю, набуваючи чогось іншого, але цього не протиснеш словом. А земля, де ти вигрівався, катуєчись, вернувши неждано туди, у тьмутаракань дитинства, розтрушує здобуте на попіл. Що воно – місто? Це потоки людей, що плекають свою трагедію на ці часи, на ті часи, прийдешність котрих неминуха, як джергава коса смерті, як глевкі хвилі вселенського потоку, завчасно очікуваного, віра в неминучість Пришестя зацитується, бо веселість натовпу злегка віддає некроманією, викликаючи з усіх загиджених, смердючих шпарин помешкань, парканів легенькі, перештопані простирадла неприкаяних душ, збитих до купи травнем місяцем особливо, – у жменях, похололих до синяви пучках, долонях жужмом зібгані для любок, коханок, коханців букети п'яних конвалій, крижаного бузку; вони самозвано розлазяться біля Пасажу, пірнають під його монолітні сірі стіни, вибудовані ще за часів двох перших диктаторів; Пасажу, цієї неофіційної гордості столиці, – прогірклі тричі перевареною кавою топчуться по комбіжирних кулінарках, дешевих кав'ярнях; їх не меншає – зависають, розчаплюючи чорнороті каріозні діри, висьорбавши рештки колись дійсно цілющого Великого Міста, випромінюючи виразками очей масну радість. За годину віск шкіри проступає фарбою – не чути рипу гладеньких, пробитих німецькою кулею черепів; вже завихрилося слово з чужини, щоб волали «просто», звівши корейські пики до безколірного неба, що харкнуло на цю землю тисячі сект, які блошвою зарієлися, налазять з америк, австралій, італій напучувати, навчати, як простягати руки, як опускати долілиць очі. Там їм затісно, спізнали-бо вже істину, отримавши копняка під гузно, несподівано вивищившись на цій землі врівень суцього, мов ті золотоокі красуні, розпашілі од невідомо де взятого щастя – їхнього дня, року наприкінці століття, де щем кохання довгоногих дівчат, передчасно постарілих, як розведене молоко водою з-під крана, водою, що просмерділа хлоркою; їх би приголубити, пожаліти, а так – сучки сучками. Але цих білозубих, жовтих веж столиць, занедбаних храмів його стопа не забуде ніколи; прихилившись до холодного бруку, він харчить: «Коли я падлюка і пес, то не можу бути у стосунку до інших худобою... Коли люди не цінують, то шанувати повинен хтось інший, але не я...» – Місто ще пронизане

гіркотою степу, осінньою Покровою – якраз скорботні жнива наркоманів, спекота ужином кривого серпа збирає до копиці, хто праведніший? Чи сивобороді діди, вчорашні працівники катівень, котрі зараз порпаються, мов у тельбухах своїх жертв, у сміттебаках? А ще тобі замало простору, бо якимось зміліло високе небо над Містом, – тягне на чужину, в дорогу, в дорогу... тисячі мавпоподібних юрмиськ, рожевоощоких, порцеляново білозубих, впевнених і нещасних, викоханих в олові нетривкого статку уїдених звичаїв: цей рік тягнувся сірими вервечками похоронних процесій. Мов так і треба – куці хвости за труною небіжчика зголоднілих, погорблених, зачаклованих радістю перед поглинанням печеного, смаженого людей: на майданах, площах, у закапелках кишма кишіло людом, що зазирали одне одному в писки, як у зад своєї коханки чи коханця. Всеньке те місиво набирало форми, пливло чорними човнами повз лавки м'ясників, ковтаючи слину, спльовуючи біля нововибудованих маркетів, – як хто вів на розстріл, як хто наготував ім велику, переламану навпіл любов до батьківщини. Це на ту пору з'явилися до лоску і воску зализані, вилизані у довгих чорних пальтах, із відкоченими до гирлуватих стрижених потилиць комірцями чоловічки, і йому пригадалася добра книга Свіфта про велетенських вошей, що прогризали діромахи в тілах злидарів – ось вони! Ось заблимав перший ранок, пророкований свободою; ось вони злазяться, рачкують з америк, італій, дріб'язку островів, де вихлебтане, все знищене, недорікувате; ось вони, сонцем свобод освітлені кримінальники... Вони тут у десять голів вивищуються вежами над людом, що власноруч себе погорбив; ось вони ріжуть клешнями омарів лайноподібну масу, де порок і справедливість в одному цілому виригують, пантачачи під пахвиною пухкенькі течки, ці серпанки трункої свободи. Одні лиш реклами, до часу розквітчані віспинами неонових вогнів. Що ж, таке місто в теперішньому становищі, де все зрівняно – од люмпака до інтелігента, де на якомусь зборищі фригідна поетеска, в марнотній тузі започаткувати феміністичний рух, випіяла: «Ах, Америка! Ах, Америка! Америка-а-а-а... Вона нас поглине...». Проте його до жаху тягнуло додому, а звідти вихаркувало, несло стрімголов у місцини, спустошені чужим духом, де вже вивітрився африканський лиск, у те незмірно ступіле в бездіяльності і безсиллі власного порятунку – місто; місто, якому зачовгані розумаки, відстовбурчивши два пальці, затиснувши цигарку, пророкували: «Етот город із втраченої моралю». Позаяк місто, море людських спалахів, пристрастей, пороків, вибльовуючи, набувало чогось іншого. Й оте, однієї міри, якимось стулюється до другого. Проте місту потрібне повітря, повітря, повітря, бо це тільки початок і кінець, – здавалося, півднем несло, шмаруючи, пекучим, від чого коростою повиїдало своїм, чужим, заліпило очі. Благодійно витягуючи слова, вчило: «Ми вас навчимо заробляти і їсти хліб». Але давалися взнаки несподівані тривоги, – чомусь молодим за моду пішло вдягати рябе «гакі». Без усякого. Тривожило все інтелігентствующе, налякане до

шлункового нетримання двома окупаціями. Шарлат сходу готовий налитися кров'ю, – пахнуть ковбаси звідти, звідти, начинені попелом; летять у провалля чорнодірих учорашніх педерастів при номенклатурі, поглинаються зі смаком оцту... Ні юрської води, ні миру, ні вогню. Будили їх хлопчачки у гаки, що навіть на мітинги не лазили, – повітря, повітря несло тяжкий шарлатовий схід по країні. П'яні православні попи, різномовні, як папуги на ринках, блошиних ігрищах, благословляли на мир кадилами перетопленого на каніфоль ладану, плекаючи надію, сукаючи думочками «во прідут нашіє».

І ось, мариться мені, один із наших героїв, – вернувши назад у ці складені коробки будівель, що зникають із повною темрявою, він випорожнений, мов од очищувальної клізми, – багнюка всіх потопів розповзається перед його зором, він дивується, він ридма ридає, конем закушує губи, він плаче, щоб більше розжалобити себе, певний того, що тільки на ньому трагедія зупинила свої вселенські удари... Ось він, герой... аж ні! – Вислизає: тисячі родів змиють мініатюрні потопа, доки опухлі варикозні ноги не принесуть до тихенької зальцбурзької смерті, вбитої в тім'я, що наречена батьківщиною. «Минаю все життя ці доми, і ніхто не покличе мене, а вдома – двори, прибиті квітом вишень, убрьохані кривавими тінями сходу сонця; білі, мов у передзим'ї, двори, де раз у раз, рік у рік виносили труни...» – це нагадало йому, що життя коротше, ніж він думав, – в'язкий страх, що налипав на підошви, переслідуючи з вулиці у вулицю, дрімаючи в закапелках, згорнувшись клубком на грудях, – вислизнув, жахонувши у прогнуті скроні втому, розіллявши хисткі зблиски того, що плекало дитинство, молодість... І лишень жінка, тільки вона перетворює жах на жовту гнійну бовтанку; тільки жінці до снаги, до смаку лизнутися із самим чортом, породивши на світ, на муку – людину. їй можна повести по-янгельському головою, а в той момент пустити під укіс велетенську країну, перемішавши кров із лайном. Цього, на його ж користь, він не знав. Запросто волочився залізничними вокзалами, вигрітий теплом власної свободи, вигодовуючи й без того ситих од людської крові тарганів та вошей (що таргани жеруть людей, то було його чи не перше відкриття). І в серпні місяці, в народі прозванім августом, в шабаш скорботи, другого числа, року від народження Христа 198..., на очах розімлілого від задухи люду, під сівким дощем білий фронтон голопошти хилитнувся вліво, відтак осів, знявши брунатний вихор пилуги, поховавши під собою до десятка роззяв, що їм спало на думку помилуватися монументальністю сталінського ренесансу. Один чоловік на прізвисько Кайф, запеклий анашист, з довгою немитою косою, – він вже пройшов свідомість Крішни і Будди, навернувся на поганство, визнаючи цю віру як притаманну ментальності цього народу, сам колишній гіпі, а зараз певніше бомжара бомжарою, не кращий і не гірший за Родика, – а Родик і сам не знав, чого хотів, – тож Кайф багатозначно, промовисто

помахав пальцем у себе перед носом, мовив: «Ти ба, кого поховала ета цаца... Народ-то не здешній...» – Того августа скорботи, ужинку шмаргуючої вогнем смерті наркоманів, безпритульних, у країні, котра давно зійшла сплавнями крові, в очікуванні нового, – вони сиділи, Кайф і Родик, де у висохлих фонтанах розлазилося зелене жабурино, жадібно смикали дим недопалків, по черзі передаючи їх із рук у руки, – напроти всілося двійко випечених красунь.

Тонкошкірі красуні, легенько граючи стегнами, пройшли від безликої коробки консерваторії, поминули басейн фонтана, впавши в око купці зіщулених мокрих арабів; дерихвістки, попиваючи пивце, мацькаючи помадою кольору стиглої вишні горлечка пляшок імпорного баварського пива, – ковтали легенько, позираючи на вжалених вошвою та екземою чоловіків: мов і гарні хлопці з виду, а тхне... Закурили, двома пальчиками підтримуючи цигарки, а вказівним струшуючи попіл. Одна звелася. Родик був вражений стрункістю її тіла, чистотою сірих очей, цнотливістю опущених вій, соковитих куточків уст, – подала порожню пляшку йому, Родику, вибиваючи довгим пальцем кілька сигареток. «На, не давісь. Поді купи за еті бутілочки нормальних сигареток, півка... Да і шол би ти отсюда со своїм дружком, а то воняет от вас...» – Вона не знаходила слів, проте була вражена не менше двох приятелів – чи то його по-аристократичному видовженим лицем, чи то просто невідоме злякало її; зупинилася на талісманові, що висів на засмальцьованому шнурку, – кіт з одним, із правого боку, крилом; а Кайф якраз просторікував: «Чи були у нас такі святі чи пророки, як у жидів? Не було. Кажу ж бо – озирніться, подивіться у вічі тому, хто кидає каміння!» – Родика мов струмом струснуло. В голові плуталося: «Це не наші дівки, що заплітають у джергелі коси, але...» – Він захрипів, мацаючи рукою горлянку: «Ти що – я шляхтич з роду в рід; я еліта, а ти сучка випечена...» – «Пшол, пока ребята елітарную твою голову не повернули в сторону жопи...» Тож Кайф, маючи вселенських розмірів досвід, поспішив втрутитися. Дівчина пішла, недбало наостанок кинула поглядом через плече, а Родик, як джигухою обпечений, сидів, притягнений власними словами; товариш його з острахом бачив, як збігаються на переніссі брови, западають очі. Родик скочив, туманіючи поглядом, що кожної миті просвітлювався, прожогом кинувся до телефонної буди і накручував, вертів диск телефону, гепав кулаком по автоматі, сідав, зводився, перескакував у інший. Товариш його Кайф тільки харконув і подався на добування «кораблика» анаші.

Астрологи, хіроманти білої й чорної магії, великодушні мастодонти, втішаючи заздальгідь, як копаючи могилку, складали на рік рожеві проекти. І в країні запанував порядок, начебто всі селища, міста, містечка затягнуло у гуму; голоси, крики, прокляття, рейвах, пташиний тріск розбивалися мов у наглухо забитій

діжі. Тиша. Із шпарин, щоправда, лунало подібне до квакання якесь там чергове повідомлення, і доктор Шмулевич: «Бру-у-у, тьху!» – бздикнувши, здер дошку, де білим по чорному, нашвидкуруч, як водиться, написано «Вільний доктор, хірург, екстрасенс Ю. А. Шмулевич приймає від 00—00» – і, тільки-но вляглися перші відлуння, відпружилась дика навала од грудей обивателя, що вигулькував крізь фіраночки, дослуховуючись, не вірячи власним вухам, чигаючи, мов ударів ратиць кентаврів, на брязкання важких, зелених черепахоподібних, вичікуючи ляскіт гробоподібних танків, а за ними – когорти солдатів. Вони, пораділі, розсідались на пагорбах, статечно випнувши черевце, розстебнувши гудзики на матні та жилетках, пестячи своїх золотушних рахітних діточок; на пагорбах, де сотні перемішаних кісточок ворушилися, знудившись у чеканні Суду, а привиди дрібують порослими споришем дорогами... Ах, ох, ах... ніжні білі плечі їхніх коханок – тьху, пряма кишка од голови до сраки... ще там щось... А щелепи перемелюють ситнючу жратву, жіночки обтирають своїм мужичкам п'яні соплі, смалець із підборіддя ляпотить із жовтих іклів на щелепи, на груди. Вони блюють від пережеру в багаття, харкають сивухою дружинам в обличчя, а ті тусають їх у пуза, товчуть писки; дітлахи ревуть, сцють у багаття, і батьки напівкумарні позасинали, вихлебтавши все, за винятком води з ближніх водозбірень. Очунявши, дроблять курячі кісточки на пісок кутніми, що ними перетреш крицеву дротину. Тіло потребує... А душа... Хто її вигадав?

Може, доктор Шмулевич? І празник затягнеться млистим серпанком. І чимдуж, чимдуж, чимдуж хортами додому. Каторга – не життя... А пагорби дихають важкими грудьми, – земля, як і повітря, витримує все; початок і кінець, кінець початку. А наступної неділі, коростяво розкидавши багаття, товчуть своїх любок, завчено повторюючи вітання, почуміло вітаючись, подумки посилаючи одне одного, бо, може, дивись, по п'яному ділі утнули щось не те. Свербить витягти колючку... Й так доти, доки не спаде світило...

Принаймні, так думав вільний доктор Шмулевич, колишній військовий хірург, якого виперли зі служби за надмірну любов до чужого, читай: державного, майна, а саме – морфіну. Вживати ту отруту – боронь Боже, – Шмулевич закінчений цинік, ошпарений життям, боргами, бо не таланило з жіноцтвом у нього. Майже за безцінь розпродував, щоб спішно догодити черговій пасії. Воно б і зійшло з рук, але жадоба жінки дорівнює жадобі закоханого в неї чоловіка. Навпроти дверей доктора знімав комірчину й Віталій. Сходилися вони в розмовах, бо студент технічного вузу, закинувши креслення, проекти, зачумлений і спітнілий, вирячивши червоні від безсоння очі, тинявся по мітингах, що на цей рік більше скидалися на циганський ярмарок, уквітчаний різноколірними прапорцями; це нагадувало більше карнавальну процесію, що лінкуватого никала

з боку в бік, вигукувала потрібні слова «слава слава слава», «ганьба ганьба ганьба», розтікаючись потічками по закапелках, сьорбала ріденький чай. Ет, встигнемо, кудись прийдемо... Лишень одинаки, подібні до Віталія, репетували: «Діло... Діло! Діло! Діло робити треба. Справедливості... Волі...» – проте спільників він не знаходив. І ось тут покривджений життям Шмулевич і юний Віталій в один голос, не слухаючи один одного, волали з горлянки про ту плекану, очікувану народом справедливість. Зрізалися одним подихом. Особливо коли Віталій чіпляв тему ніжності й кохання. Часом Шмулевичу – напіввірменину-напівеврею – обридала ця дитяча балаканина про жіноцтво, і він притьма вертався до кімнати, умисне не зачиняючи дверей, звідки перло протухлими кислими оселедцями, квашеною капустою; він вертав до своєї безногої коханки. Стягував з неї протези, одгвинчував колеса на кріслі-каталці, давлечись словами, волік на вулицю Віталія: «Дивись, вслухайся в те шмаркотіння... думаєш, юшечку з водичкою хлебчуть... Балички гризуть розхитаними зубками. Свобода? Свобода ім – що мертвому припарка... Мало вашої удавочки цим сучим синам, дочкам сучим на шиі!» – Жовто, мирно мерехтіли вікна, а Шмулевич розстібав ширіньку, дрович прямо на вікна, вибризкуючи споганене сім'я на бордюри: «Світ треба не любити, на нього треба класти... Але я не засуджую, і ти не суди». – Натягав штани, а Віталій лепетав: «Як, пане Йосипе... Як так можна...» – «Шмаркач...» – «А любов, а жінка...» – «Всі вони однакові, крім зоофілок, лесбіянок, клімактеричок...» – З реготом, гелгочучи борлаком, пхав перед себе студента; повертався, – його нерухомий погляд наркомана, спаплюженого життям чоловіка впивався п'явкою в ропухувату Саньку, що сиділа, чухмарячи кукси до блідої сукровиці. Ревниве стерво. А Шмулевич: «Покатаємося, дарагуша...» – каталка з нашвидкуруч прикрученими колесами тарабанила коридором. «Во-о, хто любить. Даже мать родная любить так не буде, як каліка!» – Санька, об'їдена паршею, вищирювала рештки зубів; потім вони трое сідали до столу – доктор благородно виставляв пляшку «Гроса Распутіна», і пили по маленькій. Доктор колов Саньці кілька кубів морфіну, підводився, здіймав ціцеронівським жестом руку. «Я хочу предложить тост. Тост за самую большую книгу в мире – Библию!» – «Не мона за столом, за п'янкою такого говорить...» – ляпотіла розговіла од наркотику Санька. Доктор Шмулевич попри все вважав себе християнином. Санька говорила, що він радше вихрист, молоканин, бо прожив на Кавказі не один десяток літ, де заодно поклоняються Хресту і Мамоні. Тож гріха за собою не чув. У Шмулевича лишилося достобіса зв'язків, що їх він вряди-годи підтримував, завше маючи гроші в кишені, і не без користі приходив нужденним на допомогу. Якраз по хвилині завищав пронизливий дзвоник телефону, Віталія припаморочило, схилило на сон, – злиплим від випитого язиком мимрив він Саньці про справедливість і любов, перебираючи слова, мов горіхи: що людину може переробити тільки добро, що злом ніколи нічого не доб'єшся. Баба різала поглядом на шафу, де

були слоїки з морфіном. Повернувся, шкрьобаючи ногами, доктор Шмулевич. «Бо. Ще один знакомий в поїсках краси... Но чую родну душу...» – Віталія одкинуло на спину, скропило холодним потом. – «Е-е-е, пацан, пойдьом-таки прогуляємося... А ти, сучка, не вздумай до шкафа лізти – на похорон денег не дам, дорого обходяться еті похорона... Да-а-а». – Спливло з баговиння безпам'ятства, в молочній каламуті, пробитій чорними дірками, обличчя Родика. «Не, краще піду відлежусь...» – «Як знаєш. Знову на мітинги. Роботать і захищатися треба вміти...» – «Пішов я...»

Від фарсу до мелодрами, від любові до ненависті, від злиднів до багатства – один крок.

Родик неждано почув удачу, сидячи на лавці, зігнувши коліна і підібгавши п'яти; надувало холод. Голуби падали в полудень брудними клубками, – серед тисячі жіночих імен, сотень мерехтливих рожевих, блідих рук і стегон, округлих литок вишукував тупо риси тієї, що зранила так глибоко, більше, ніж у школі-патронаті. Та, яка запала в око. Коли вони виходили зі своїх кімнат, а погляди їхні сором'язливо обвисали по закутах нічними метеликами, що поскладали крильця з обтрушеним пилом... Марнота ловити вітер і подихи з жаскої ночі повій; проте не ліпше вигадувати ніжність, полишену в заляпаних спермою спальнях інтуристів, – човном відпливав, полискував бронзою сонця довгий, мов океанська рибина, лімузин. Із димоходів, повітрозбірників, кондиціонерів викидало сизою парою нічне повітря, і він, не зіпсутий містом чоловік, подивований не його жорстокістю, а, навпаки, з менту в мент вбираючи, всотуючи його закони, несвідомо ловив у обширі кулястого полудня, що накривав крильми репнуті зморшки старих вулиць і площ, облузаних кінотеатрів та забігайлівок, – яку довгу і нескінченну путь треба пройти. Можливо, йому не пощастило – на ту пору він не бачив закоханих пар, котрі цілувалися, тиснулися, задираючи яскраві куртки, спідниці просто неба, біля фонтанів зі струменями, що розривають бірюзове небо; він не чув уже одноманітних, на одній ноті голосів патлатих співаків, які вже ні до чого не закликали, а співали, закинувши голову в напівпритомливому стані, під тихий шелест дівочих кроків, видихали пісні – гімни сонцю і місту; так, справді йому не поталанило – то був не той час. Йому кроки – це кроки ворогів; він не вільний бачити світ; він не вільний його розділити; він сприймав його, як осяйне єдине. Цей світ, від котрого несло помями, він споглядав чи не як найвишуканішу частину суспільства, а то й людства. Йому не поталанило, як і всім, котрі мусять здолати цей шлях, дорогою розгублюючи себе, щоб насамкінець уторопати – придибав ти до найбільшого розчарування. А зараз кипіли золоті тіні каштанів. Звісно, при бажанні можна запам'ятати – з ранку до ночі, ох, ці очі дівочі; й знов – з ранку до ночі... але на пам'ять лізе викривлений

ротик, що обливає тебе смердючою лайкою. Вгорі вічна мідь сонця. А вона сидить на голубому унітазі, вся у випарах вчорашніх лангетів, крабів, омарів, шпротів, редьки, голландського сиру; вона судомно перекручується на пуховиках, ляпаючи бездумно в рурку телефону, мов хто пружину розкручував. Йому невтямки – їх таких тисячі, мільярди в розхрещених по паралелі, горизонталі, розлінованих невидимою рукою на квадрати кубах житлоплощ. Труться задками, випнувши щелепи од запору. З дірочок їхніх вуст із шипінням вискакують голоси про втрачені звичаї наші. Летять, дірявлячи чистоту осінню, не оспівану поетами, бо вони жалобники і жлоби, бо вони месіанці. Бо доба – таки дійсно умирання. А звичаї на цьому розповзаються опаришами останніх селяків, які перестали плутати метро з трамваем, залізничний вокзал з електричкою; селяків, котрі вже не носять кирзових чобіт, а хочуть чогось більшого, ніж кросівки «адідас». А ця пані, панянка, добродійка, проспить до полудня, затим вишкребе, вичистить усі опуклості, вугрі на блідому, як холодець, тілі. Скочить у дороге хутро, зароблене чесно передком. А чим ще жінка може заробити? Дивись, дивись, дивись – це найчарівніше, що вона може тобі подарувати, а ти пустиш слину на губи... Тут його коле тонкий жаль... Невже ти, як дивна давня казка, відходиш із щемом у серці? Невже все те, що було, так і лишиться мрією? Та ні – йому вже невідомий дилетантський, до нудоти одхаркнутий запах голоду; по миті висохлий до крицевої міці линви, і два ряди зубів, вищерблених вірністю життю, готові перепиляти світ навпіл. При нагоді перекусить земну вісь, – закутавшись у дірявого плаща, обминаючи тусівки, місця, де можна потрапити на очі Кайфу або його товаришам, він віддається на глум і торжество місту. Ніч міста, розірвані спалахи ліхтарів, подібні до зірок у травні, чорними ядрами розриваються у вирлі очей, зіниць юрмища по метрополітенах – ніч вигостила його вилиці. Чорні ядра поглядів із шипінням лупили бетоновані обмурки на зупинці «Дніпро» і біля блошиного ринку, дрібнячись яскравими скіпками люду... І сонце вставало поволі... Родик винишпорював Шмулевича. Сонце лінкуватого, кволого, мов у провінційних містечках, – ще не пора, – виринуло нарешті, ламаючи тінь мосту, кісткою перекинутого через річку, віддаючи золото куполам спорожнених храмів. Захуркали перші авто, електрички... Але Шмулевича ніде не було. Доктор на той час практикував у патанатомічці. Тельбушив спухлі черева потопельників, вішальників, самогубців різного ґатунку. Витягував зелені тельбухи, перекидав з руки на руку, витягував печінку – зважував на долоні, хлюпав її у відро з формаліном і багатозначним поглядом проводив мармуровими столами, де стриміли сині, білі ноги, животи, руки мерців, вищирювався на практикантів: «Во-о-о що чоловік... Пить би менше йому було... Може б, і встиг до прибуття водолазної команди... Ну, то не наші діла!» – Його покликали до телефону: «Тьху, моя б воля, поперерізає би всі дроти на світі». – «До того йдеться». – «Да пшол

ти...» – це до асистента... І, стягуючи гумові рукавички, він слухав шелесткий, повний відчаю голос Віталія; доктор завченим рухом обтер об халат руку, буркнув у трубку: «Ну, приходь, холера б тебе взяла... Чекаю на виході біля цього скотомогильника...» – Він поклав трубку, розпачливим поглядом кинув у вікно: практикував він у чотирикутній сірій будівлі, котра нагадувала безліч сірникових коробок із здертими наклейками, без ладу зліплених нашвидкуруч; що рятувало становище, то це широкі вікна, щоправда, запацьорені; лікарня вивищувалася біля самісінької виляючої смужки шосе, і дорога проводила межу між кварталами злидоти, де кушпеліли вигаслими вулканами смітники, і заможними будинками, що починалися приватними дво-триповерховими, звідки виповзали пересмуговані бантами ветхі бабусі з болонками. «Я вот Реді покрасіла... Он у меня умний мальчик...» І таке інше. Бездомні пси промишляли біля трупарні, на нижніх її поверхах. Доктор, перед тим як почати роботу, проводив скальпелем у повітрі, робив глибокий вдих і затуляв очі. Для чого воно йому? Може, задля розваги. А мо', зиск мав із того. Невідомо, що у людини в нутрі, а докопатися до душі – марна справа. На шматочки поріж, перешаткуй покійників. Мертвому ні жарко, ні холодно. Небіжчик і в Африці небіжчик. Тож при зустрічі з Віталієм він розпачливо прощався з ним, слухаючи, як той, захлинаючись, гидливо роздуваючи ніздрі, зіжмакуючи чоло од солодкого трупного духу впереміш із хлоркою і формаліном, розповідає здушеним голосом, як обкрадають, дурять бідолашний народ. Де справедливість? Цент до centa, долар до долара збирають емігранти, а все процвиндрюється на дочок, щоб запхати у престижний університет, на дачі, на... Шмулевич звично подляком хихикнув: «Ет, ходімо пройдемося. Тут не місце для розмови...» – взяв за руку і повів довгим коридором трупарні, де в ряд або буртом, з розколотими, мов горіхи, черепами, звисивши руки й ноги неправдоподібно фіолетового кольору, лежало вительбушене те, що колись називалося людиною. Віталій пересмикнувся: його знудило. Шмулевич скрушно похитав головою, додавши: «Ти не видумуй, братику, не видумуй того, що до тебе давно придумане...» – «Вони... Вони... Вони...» – більше хлопець із себе видавати не міг. Шмулевич чемно запропонував стільця, накинувши йому на плечі вижовклий халат, і студент лантухом упав, підібравши ноги, блюючи на заляпані згустками крові кахлі. Якоюсь млістю розібрало доктора Шмулевича, – він дивиться на куряву смітників, на багатоповерхові квартали, відтак рвучко зриває

халат, махає через плече Віталію, і вони, поминаючи розплилі обличчя трупів, що проводжають їх нерухомим поглядом у спину, скочуються обшарпаними східцями, розлякуючи методичок, медсестер, п'яних лікарів.

Уже за годину вони їхали електричкою, що зупинялася біля спорожнілих зупинок. Вони вийшли на далекій станції – кладовище, колись добротне угрунтоване, схоже більше на ярмарок, поузбіч обсажене слизькими осиками з вічнозеленими клубками омели на гілляччі, де ворушилося, тріщало дзьобами гайвороння; за добрих часів люди сходилися сюди, щоб скинути тягар буденщини, тягнути за руки зарюмсаних дітлахів, присідали на лавці, від якої ще пахло свіжою фарбою. Зараз кладовище курилося димом, полускувало кинутими жужмом у вогонь вінками; могильні плити із зітертими написами, повивернутими немов дужим ураганом. Затулялося воно з того боку, де сходить сонце, довгастим обручем будівлі ПТУ № 8, а віддалік, через сині колії, що дихали мукою вічних мандрів, у випарах креозоту, стриміла тюрма з велетенськими заграбованими вікнами, з товстими, синього кольору броньованими шибками. І в цьому трикутнику, в тумані, люди зносили щось, так-сяк розгрібали сміття, довбаючи ломами брунатну промерзлу землю. Обличчя Шмулевича якось розлізлося, а тоді опрозорилося, він по-ціцеронівському скинув руку, кинув: «Дивись! Це найкраще місце на цьому світі. Тиша». – «Пане... Але ж життя...» – «Шмаркачу! Тут усі в чеканні, ну, за винятком пророків, з якими ти горлопаниш на мітингах... А вообщє... Хто його знає?!» – Він усе життя пам'ятатиме цей день, із кулею сонця в безколірному небі, чорну улоговину з важкою парою од землі, куди наче хтось навмисне вмонтивав кладовище; проте перед самим кінцем, продутий жовтим березневим вітром, зрозуміє, що Шмулевич намагався примирити непримириме: воду і землю, повітря і чорну безодню; з'єднати два народи, протилежні, але пов'язані тугою лінвою вічного, нещадного пошуку справедливості, віддаючи однакові молитви, прокльони, простягаючи руки до неба, так і не втямивши простої банальності – розбите на друзки ніколи не з'єднається людиною, але кожна душа може віднайти противаги, в тій залежності, яким шляхом вона обрала йти – манівцями? прямо? Все одно прийде до сущого, об'єднавшись у смерті. Тільки мигдалева віянка смерті дарує повсякчас жаский подих життя. Це він наприкінці, певне, зрозумів, пронісши на плечах тягар свого хреста, ламаючись у дикому змаганні з Тим, що його створило, – пролив море крові, виточивши її в себе.

Шмулевич, мавпоподібна істота з руками до колін, непорушним бовваном стояв на узвишші, і вітер ворушив короткого іжака волосся; непорушність погляду його не хотіла вміщувати в собі ні почутого, ні побаченого. Він полишав Віталія, що нічого, видавалося, не бачив, – слухав легенький хрускіт, тупотіння: люди ламали соснове гілляччя вінків, порпались кайлами й задубілими руками у смітті, збиваючись густими купами біля тліючих вогнищ. І Віталій угрівся свого переступу, що довірився якомусь нелюду, жовті більма котрого викликали огиду, таку, як після першої ночі з Люсею.

Шмулевич полюбляв вештатися містом, особливо його цікавили ринки, розляпані на той час широкими олійними плямами, де порок і пристрасті, де зотлівало саме розуміння людського, в чині цивілізації, де видно людину, мов крізь каламуть замуленої води: шамкання голосів, ревище і гикання азіатів зі слизявим сопухом мускусу; там кремезні молодичі, обминаючи поглядом широкопиких селяків, понад рожеві пірамідки яблук, хтиво поглядали на кавказців; тоді він ішов повагом на блошиний ринок, де прогірклі від власного калу ветерани безконечних, незчисленних воєн, битв, числа яких не добрати, торгували вудлищами, гачками для риболовлі. Далі його виносило до Республіканського стадіону, кинувши в саме вирлище тугих звуків, де від люду, тупоту й тріпотіння спадало, видавалося, не одне світило. І він, легко виставляючи ноги, ступав вимерзлою площиною, розірваною світлом десятка ліхтарів; поглипуючи на люд, розсіяний під вируділим клейковинням неба, люд, що ворухив дірочками ротів, пропонуючи товар; він проходив догори, сходинку за сходинкою, по спіралі, де вчорашні професори естетики пропонували найтоншу жіночу білизну, а вчительки літератури і мови – гумові фалоси та презервативи; а ще вище, на самій верхотурі, де вітер надував яскраві сукні з червоними трояндами по полю, – норкові шуби, шкіряні куртки, чоботи пропонували колишні учні ПТУ та кримінальники, – ось, дочекалися красивого життя. Воно безроздільно, цілковито їхнє, із сатисфакцією перед тими, хто їх принижував. Звідавши тисячі смертей, Шмулевич, котрий пройшов війну від В'єтнаму до Афганістану, розумів більше від решти його освічених колег: хто не звідав пороку, той не дочовпає, що безстатева краса може тільки вбивати. До тих, хто внизу, він не мав жалю; для Шмулевича оті підтоптані професори та істеричні вчительки були не більше, ніж підвальні щури та сопливі поліцаї, вчорашні селяки, чиї кийки не перевершували їхніх членів; він не долучався до втраченої ілюзії цих загнаних у зашмульганих пальтах, перештопаних благовонних сукенках – вони ж давно були посвячені, бо нишком гортали ксерокопії творів маркіза де Сада, що краса не врятує світ, а, навпаки, розбестить, проте вони із затятою зверхністю напівбогів безоглядно вбивали в голови отим висловухим селякам ще за шкільними партами: треба так, і ані кроку не руш. Ось тобі й людська краса. Щось подібне до легенької каталепсії відчував Шмулевич, проходячи повз червонощоких бабусь, які наче зіскочили з обкладинок «барвінків» та «мурзилок», – старушенці пропонували тоненьким, як глисти, школярикам заправлені опієм шприци й психотропні таблетки. І Шмулевич мимохіть подумав про майора Балабанова, начальника штабу при роті писарчуків – клерка клерком, педофіла педофілом, «ах, зачем ви ударілі собачку», Балабанова з тонкими щеченими пальцями, з різьбленими тонкими рисами обличчя, напівпрозорою шкірою, втомленим поглядом голубих очей, прикритих пухнастими жіночими віями (од чого Шмулевича зараз вернуло від самого спогаду); того Балабанова, постава якого прогиналася балеруном,

закоханого в музику Моцарта, Баха, Гайдна; він годинами міг розповідати про ту чи іншу фугу та що думав на смертному одрі Байрон; полишив геть усе, – високооплачувану штабну службу, обравши дорожчу роботу ката. Щоправда, Шмулевич пробував зрозуміти і Балабанова, й навіть зазірався на тих горішніх і нижніх, спинаючись проти вітру крутими, кільцеподібними, аскаридними маршами Республіканського стадіону, де скрізь, де тільки лишалося місце, був наклеєний плакат хазяїна ринку – добродушного по-кролячому єврейчика. І це бовтання для Шмулевича мало чим відрізнялося від порпання в синіх тельбухах мерців. На превеликий жаль, світ для доктора так і не відкрився, тільки призвичаїв до запахів трупу і формаліну. Йому до пекучої серпневої самоти, до жаги чистої джерельної склянки води подобалися, вабили, притягували випещені до золотушного красуні, зіпсуті подихом власної вроди. Він спостерігав їхні ламкі постаті з грудьми, з литками, од яких віяло чужиною, волошками, мигдалем; вони тим сопухом заманювали горбоносих іранців, що загризали слину жовтогарячими помаранчами; він бачив їхні відбитки в десятках люстер по інтуристах, втомлених і надміру збуджених. Шмулевич стояв, встромивши руки до кишень: худий і висохлий від нездійснених бажань, тільки булькотіло в горлянці. У першій-ліпшій пивниці він випивав білого вина і, зловтішений, повертався додому. З порога він говорив Саньці: «Любезнішая... А прінять позу!»; він здирав по живому милиці, не звертаючи уваги на намуляні до зеленого гною кукси, з жовтою прозорою кров'ю, перетопленою тлінням плоті на сукровицю, – лигав її псюгою на підлозі: «Ану бзди, стерво, бзди»; вони вовтузилися двома злиплими клубками, під нестримний регіт сусідів із будинку навпроти, і регіт той зливався з бульканням води, харчанням, шмаканням його і Саньки. У цих диких нападах обридлої втіхи, коли б перспектива могла вільно переміщуватися з деревами, з тумбами, а також містами, цілими країнами, то нам би випадало бачити багато чого з того, що не дозволено, але можна запевнити: це анічогісінько не поміняло б в обертанні наших звичок. Шмулевич, попискуючи кабанчиком, у такі от хвилини падав навznak, тріскаючи карком, а Санька глипала поглядом замороженої скумбрії, жмакаючи обличчя, як печене яблуко, проймаючись дивом: звідки дитячий, такий скривджений вираз на обличчі пропеченого циніка; вона багатозначно говорила: «Г-му-у». В такі години Шмулевич думав про знущення долі, перспектива котрої перекинулася деінде, а не тут, – перекособочено звело, затягнуло в один вузол інтернатські мрії Віталія і Родика, шерепуватої Саньки і доктора Шмулевича; і картина, дійство якої Шмулевич приписував собі, виходила доволі-таки геніальна... Проте бували часи, коли Шмулевич замикався в комірчині, він думав, що якби зійшлися вони десь у холодних вирах, що їх цапобороді мудрагелі називають Космосом, – він без цинічної претензії на вічність, котра справді-таки змусила їх існувати на цьому клаптику землі, де в уяві багатьох не те щоб терновий вінець і пробитий списом

бік Мученика, не відомого нікому, з витертим ім'ям легіонера, що мав більше уяви, караючись через заподіяне, – солоденькі, трохи овіяні жахом казочки; навіть безформність уяви не сягала того, котрим усе було повне, потроху в їхньої мавпоподібної сірої юрби відбирало розум... Але... Але ми підемо далі, бо чомусь, за якимось браком, нам не дозволено заглядати у всі – підряд – думки доктора Шмулевича: як мовити про неіснуюче, – певне, по цій хвилині вони всі, герої і ні, зійшлися, ще не існуючи, небачені, в короткому проміжку часу, дарованого смертю котрогось, в мент подиху свободи і вивільнення, що не дорівнює схлипові амебного, рахітичного існування усієї земної кулі; воно звело в одну страдницьку горизонталь, лишилося трохи, одна крихта, зовсім неможливо, але бажано: зачинити, ось так, зачинити, відіпхнути кістяк, обгризений, з широкими лопатистими кістками – порок. Ним роковане все; у ньому нема крайнощів, бо він кипить солодкуватою масою, виливаючись крізь банькаті очі доктора Шмулевича, і він бачить високі зелені пагорби, де вітер переламувався, утробно бухнувши, у вітах яворів, полощучи чистоту полудня, розвіваючи – ген далеко – червоні і сірі плащі Рицарів Круглого Столу, – це прийде до Віталія, вгрузне в нього з далеких розповідей, од котрих несло прілістю втраченої чистоти тоді, як над жовтим горбом його містечка озвалися дзвони... І зараз Шмулевич верещав дитиною, прокручуючи лишень один випадок – це знають усі, напевне, бо доктор любляв оповідати цю й ще інші історії, – тож беремося за осуд чи підтвердження тільки з його слів, – він оповідав про те, як його товаришеві по інтернату розбили голову, а все звели чомусь на Йоську, що нипав якраз мочарами, на прогулянці така прикра історія трапилася. Йоська замріяно клав на тремтливій долоні мушлі, котрим мільярди років, а то й більше; він, посапуючи, роздивлявся кожен завиток, плетиво, візерунки скоюк, радісно схлипуючи при новій знахідці – сопля, та й годі. Аж неждано, несподівано потягли до виховательки – назвали бездушною худобою, показуючи розпанахану голову Марека. Марек тільки бутів казанською сиротою, тицяв пальцем, куди йому вказували, а Йоська сторопіло давив хрумкі мушлі в долонях... Отака от історія, зовсім непримітна, як на нас. Проте Шмулевич думав про неї, зачинившись у комірчині, заснованій павутинням, заваленій книжками та хірургічними атласами; а ще частіше, всівшись проти замацаного люстра, він переповідав сам собі довгу заплутану історію, яка не мала початку й кінця: як і в історіях далеких його предків, крапля крові, їхньої крові, ще грала в його жилах. Він переповідав історію про маленьке містечко, коли над жовтими горбами вдарили, бабахнувши разом з гарматами, останні дзвони; коли на паволоці сизого неба хилитнулося дванадцять церков і чорні горбаті постаті все зносили й зносили ящики з вибухівкою. В небі пугукало, лящало птаство. Це все з розповідей; мало хто пам'ятав, як падали церкви, як і балачка про море, що буцімто тут було, а його синяву краяли тонко носі галери, навантажені золотом. І рабин, останній у містечку, сидів на розхитаній до тріску

підводі, закислими очима прощаючись із обжитою місциною, більше схожий на Будду, одним вухом злякано слухав просторікування згорбленого діда Юхима, який вечорами витягав з потрісканої скрині товстенький томик Віктора Гюго і читав десь на горбку, сховавшись від баби за кущем глоду. А зараз вони з рабином від'їздили далі й далі, а Юхим рипів у ритм колесам: «Ньо-о-о-о, – періщив батогом поперек хребтини кобили, а як не допомагало, злазив із воза – засмалить носом знятого чобота під хвоста; кобила лінкувато рушала з місця, а старий продовжував: – Ньо-ньо, ну ні хрена тут нема нового, даже каміння вистигло тричі... – Старий, наголошуючи, піднімав батіг: —...да, тут каміння тричі з піску на те, що маєте перед очима...» До чого б то воно? Перед очима куці скелі, зовсім низько, кволо переливається кулька сонця, і Шмулевич, катуючись у комірчині, харкаючи кров'ю, повторював: «Ні-е-не-ні-не», геть, до біса, яка справедливість, яка любов, що воно таке? Може, про те все знав рабин, який зараз у далекому містечку катав зеленого возика, а дівора стягувала з нього, жбурляла до ніг паки паперу, покритишки з автомобілів, а він тремтячими руками витягував сріблясті монетки; може, тільки йому залишилося на спомин, на торжество, як повзуть сірі димки по бікфордівих шнурах, піднімаються, трусонувши землю, жовті гриби над пагорбами, а потім каміння із шипінням булькало в Шовгениху. Видно, Шмулевич пам'ятав те від старого рабина, чие торжество, що палахкотіло в його очах, хотіли вгледіти громадяни, приписуючи чоловікові, гнаному з землі, все заподіяне на його карб, на його совість. І це у місцевого люду зітерлося з пам'яті. Але вишнялий погляд рабина не промовляв нічого. Навіть тоді, коли зеленою горбатою черепахою підкотив танк і двома пострілами продірявив синагогу, «ех, вей!» – хтось вискнув із одноплеменців рабина, а синагога гойднулася велетенським дзбаном, крізь кушпеління вищербивши остюччя лавок і каркаси. Останній постріл із гармати розколов шестикутну зірку Давида, а танк із червоною зіркою розвернувся на теплому згарищі, а під жовтим вітром горбаті постаті солдат гикають і акають; рабин із нежданою для себе тугою подивився на голені голови люду, одягненого в гакі, з лопатами на плечах, а над горбом юрмища, мов більярдні кулі, гралися сонця і пробивався голос із далекого майбутнього, розриваючи перетинки Шмулевичу: «Потрудимося на славу! На славу попрацюємо!» Ланцюжком, потилиця в потилицю, люд сунув до яруг відкопувати древне море, що тут буцімто плюскотіло. Що є безглуздіше від людської думки, наразі вигаданої, цієї нетривкої тіні марнославства? – Судомлячись, плюючись, спинаючись на тоненькі криві ніжки, падаючи, Шмулевич шипів: «Напишу... напишу... напишу...» Знову напливало, – тому рабину було десь під сімдесят, а мо', й більше; він повертався з далеких країв, рятуючи родину від дикого голоду, з цілим кагалом родичів. Це було так давно, так далеко, що про це забули згадувати; але старий єврей, у чорному перештопаному маленькими латочками пальті до самих п'ят, залишок

вічної пам'яті, приреченої до блукання, вже щось бачив подібне п'ять тисяч років тому. І про це та інше вони розбалакували з батьком Віталія, – до того з ковтками теплої води поверталася сила; тяжкий на похмілля Вадим баранувато дивився на саманну домівку, де вовтузилася купка недорікуватих дітлахів. Колишній рабин здебільше мовчав, устромлюючи в розмову слова, щоб, бува, не зачепити голя, який був крутого норову, а ще мав юридичну владу, тож міг запроторити не тільки за ґрати. А Вадим зі сміховищем, потроху прохмелюючись, розказував, як на майдані Калініна, на Михайлівському, значить, туди, знаєте, до Львівської ближче, під регіт і ваш «Інтернаціонал» вішали німців. Хуркали вантажівки, баби наші не знати чого голосили, мужики опускали додолу очі (перед цим вони добряче «закладали», кляли Германію і серед ночі готові були йти пішки, щоб самим передувати гітлерівських байстрюків); водії, зизоокі, червонопикі рязанці, шкилюючи, веселенько і добросердно перематюкувалися між собою, не дивлячись на обісраних полонених, давили на педальку газу, від'їздили, витягували з-під ніг кузови, що слугували ешафотом. Приречені на страту, висмоктані голодом і вошами молоденькі унтери, – спокій з виду, але гірка невдячність за непорозуміння, як і в решти людського роду, коли одбирають насильно життя, провину перед народом, перемішану зі зневагою, кидали погляди на шеренги солдат, що видували «Інтернаціонал»; вони тихо прощалися, майже мовчки, втративши подобу жаху ще задовго до смерті, до Михайлівської, окинувши очима це високе небо, що мало чим відрізнялося від зальцбурзького чи магдебурзького... Розмови, відголоси подій будуть ловити Віталій із Шмулевичем у трамваях, автобусах, де помоховілі, трухлі ветерани, не без гордості, акаючи в кожному слові, розбазікували, «как ми вешалі немцев», а сердобольні старушенції, десь з-під Мотовилівки, тільки одмахувалися: «Тю, кацапйо чортове!»

А в комірчині колишнього рабина, зовсім оклигавши, стрибав і верещав батько Віталія, і рабин, втиснувши голову в плечі, витягнувши по-зміїному шию, тихим голосом гомонів: «І-і-і, батеньку, не наші і не ваші стріляють по храмах... Бог, як не назови, він один... так і той... Сатана...» – І Вадим, плюнувши, чвалав додому, никав із кімнати в кімнату, проїдався журбою по Мар'яні, вже складав ретельного списочка на арешти і шепотів: «У цій гостині тхне тальком і смертю...» А рабин, здається, цілу вічність сидів на сонячній плямі двору, – від нього пішла низка єврейських сімей, щоправда, за винятком, на превеликий сум, Абби і Шльоми, котрі, неначе гої, пустилися берега; і народ бухтів, очумавшись від голодухи: «Смоктонуть вони ще нашої крові...» – «Тьху, – харкав Ничипір, – аби ви самі менше своєї пили, то б усім вистачило на цій землі...» Слухаючи Ничипора, народ побожно хрестився; так повторюватиме, за словами Ничипора, через десять років сам Віталій, коли Шмулевич звітриться, зникне геть, без сліду,

безвісти. При нагоді, аби трохи більше часу, можна подумати про кривну чи духовну єдність; тут ще напрошується недолуга думочка про містично-метафоричний вибух свідомості обох – кімнатка Віталія, заліплена портретами Че Гевари, світлинами бородатих вождів, борців за права покритого людства, міститься поряд, через стіну... От і думай... І ще щось там... Ет, повертай, бо найбільша з усіх людських глупот – описування духовного чи душевного стану героя... І Шмулевич підповзав на чотирьох до Саньки, зазирає по-псячому в обличчя, а Санька куняла над засмальцьованим часописом, – звісно, «Плейбой» чи «Пентхауз», там було місце всім, тільки не їй, про те вона й думала, мирно куняючи; таким робом Шмулевич добивався до шафи, гатив у скло кулаком, обрізаючи пальці, діставав медичне причандалля, харкнувши, заганяв Саньці конячу дозу морфію і милицею бив у стіну, викликаючи на світ переляканого студента: «Поїхали до міста!» – «Ні, вибач... Не можу...» Шмулевичу хотілося загорланити, розірвати на грудях сорочку і запитати: хто він, Йосип, Йоська, до кого, до якого народу і племені належить? Він прибирав по миті якогось відчуженого, далекого, холодного вигляду, зводився на ноги, брав нічного горщика, засував під Саньчин зад, легенько насвистуючи арію з опери Верді.

Час падіння важкого листя і янголів. Лавки, що завжди о такій порі рясніють безпритульними, порожніли, надувались жабами мокрих газет, де сповіщалося про все, тільки не про шовк волосся, що спадає на плечі невідомої красуні. Крізь ейфорію проспаних червоних світанків, серед смітників, між калік, де трухлявіли безпритульні тепер професори філософії, крізь чаклування ночі з блиндоокими повіями, які мов навмисне стерли свою вроду сажею смерті, яка тут дихала з кожного загидженого закута, і з потугою північного холодного вітру Родик чув терпкий присмак удачі. Талісман бив у груди. Часом несподівано, мов прошитий струмом, пробуркавшись, він чув його биття на грудях, солодке посмоктування нижче соска, під серцем, десь гупої ночі в нічліжці або в майстерні художника, де все змальоване так, що навіть подумки тужити не треба, вилуплювати очі... не його. Такий собі тип із цапиною бородою, котрий носив прізвище Дірко – плакати його часто подибувано на стінах сумнівних офісів, малотиражних газет, куди Родика затягувало в пошуках краси, а віднедавна... Дірко, з оголеним смертеподібним торсом, а то й зовсім одна манатка, там, де повинна бути прутиняка, – ганчірка. Дивись, сама претензія на розіп'ятого. Жлоб месіанської культури, од котрої тхнуло сечею віслюка. Упившись конячку, понастягує у майстерню дуреп різного гатунку, і ті ворущать ротиками: «Ох, куди там Далі до Дірка... куди там...» – ну, словом, куди там і нам до Дірка. А він розп'якував про вселенські космічні паради зірок; про чистих і нечистих мистців, роз'яснював, що ось така крапочка, вона означає єднання чоловічого й жіночого начал; це концепція, щоб розібратися в тих бубликах, відтятих пальцях, переламаних

хребтах і свинячих головах, густо заляпаних фарбою. Скинувши з себе манаття, таким от чином здійснивши акт вивільнення, малював на білій стіні, гундосючи лілейним голоском, хилитаючи цапиною борідкою, підтверджуючи свою правоту – кли-кляп-кляп, роз'яснював, яка церква правильна, а яка ні. Дірко був концептуалістом, може, трішечки, націоналістом, бо про зелені долари відгукувався зневажливо, – але він любив їх, як і своє мистецтво. Така ото річ.

Гроші не те щоб не смерділи, вони очищають мізки. Проте влади над такими, як він, Дірко, не мають. І Родика часто проймав сумнів щодо обраного шляху в пошуках краси, – до майстерні, заготовленої не для годиться, бо на далекому Заході, скажімо в Парижі, Дірко коштував як концептуаліст-постмодерніст-постхристиянин дуже дорого, до двох, а то й трьох сотень американських доларів, – тож до майстерні заходили й виходили то картинкоподібні дівчатка з виразом здебіління від чогось такого, що його навіть важко побачити, то зодягнені в чорний креп бабусенції, останні збризки сімені совітської аристократії, чомусь знаходили у шановного пана Дірка якусь віддушину; екзальтовані дамочки в сірих піджачках, костюмчиках з-під а-ля Кардена, вічно гризли розхитаними різцями чорний гуманітарний шоколад і ковтали транквілізатори. Це притлумлювало комплекс неповноцінності, – та куди там, більше, тут ставилося на карб взагалі існування на цьому клаптику суші. Родик мало на цьому розумівся; він зводив голову, мов тільки прокинувся або з'явився на світ, примарно кличучи щось невідоме: талісман пробуркував серед ночі, ошпарюючи, розлазячись рожевою квіткою опіку по шкірі. І мовби голос із кутка: «Не там шукаеш...» – і він, щоб відволікти світ від тлумоти отупіння, серед цього старозавітного шарварку, серед дріб'язку галченят великої доби, пробував малювати. Про Віталія не згадував. Хисткі образи далекого дитинства вислизали плямами; але, на противагу комусь, як і кожен початківець, у шаленому пробурканні театралізованого дійства життя, він пробував занотувати, вихоплюючи з гелготіння осмішливої публіки образи тієї, біля фонтанів, із пляшечкою пива: «Спи, бо ти ніколи не прокинешся; спи, бо золото дощу – то відлиті кулі, що уб'ють нас... ось дорога ніжності, котра плаче дощем на груди, і нас немає, проте дорога, дорога, дорога... любов... любов... любов і ненависть, сплетені, мов дві гадюки... а ти танцюй на розі схрещених вулиць, танцюй. Ми всі летимо на зламанім крилі над жабкою країни... любов... любов... любов... смерть, смерть... смерть над поруйнованими могильними плитами...» Хух, отакий от декаданс. А Дірко, Дірко походжав майстернею, – роздягнене презентоване світило, вишикувавши одним словом, кинутим недбало, як попередньо відкинута за непотрібністю ганчірка, у шеренгу дівчат з видовженими лицами, з інтелектуальним виродженням; там повидувалися вайлуваті селючки, з печаттю зеленої смерті люетичної доби на пласких лобах. А Дірко заводив своєї, про

світло нації, про еліту, елітарність – торохкотів голоском і кісточками, тицяв видовженим пальцем у брунатний морок, чомусь у майстерні не запалювали світла. І перед Родиком, і, звісно, перед нами сплигло неждано обличчя Вадима, батька Віталія, а з ним – старого генерала, і голос: «Це є наша батьківщина...» – і старий генерал тицяє пальчиком у м'якотілих повій. А розмова, власне, трохи не про те... Дірко замовкає, стовбичить, заклавши руки за спину: він ото закінчив оповідати про Сократа і сократизацію. Іноді його слова, коли зачіпалися заборонені теми, кривуляли і спотикалися, мов калічені підбиті птахи. Віддамо йому належне, нехай з лиця, – він хоч і слабував на гомосексуалізм, але не настільки, щоб спробувати самому, бо був боязким до тремцю, щоб чого доброго не заразитися СНІДом; він лякався спати з жінкою, вподобавши онанізм. Облишмо й це. Дірко витягував жезлом руку, возив пальцем по намальованих церквах: «Оце правильна, а це ні...» Горбатенькі вчорашні комсючки цибали м'ячиками, кивали голівками, і Родик почув крок тиші за спиною: пройняло. Десь знову вислизнуло, деронуло, наче кігтями по шкірі: «А ти знаєш, що Бог посоромлений не буває!» Дірко укліяк, – усі його хіромантичні, астрологічні, релігійні апокаліпсиси, ясні прозріння на очах у вишеренгуваних дамочок, що вже готові самі скинути своє манаття, – а якийсь засраний хлопчисько розламав, порушив ідилію першопочатку нового мистецтва; і Дірко, ця душа нового суспільства, аристократ із писком скривдженого псюги, забулькотів щось, зашипів крізь цапину борідку, але, відчувши на собі благальні погляди молодих клімактеричок, спробував мотнути головою, заплутався борідкою в пензликах, вичавив: «Прошу пана залишити майстерню...» По тій хвилині ляснув телефонний дзвоник, скропивши холодним потом спину присутніх; то телефонував доктор Шмудевич. Але Родик вигнаний: блудний синку, повернешся. Коли йшов, повернув голову і глянув через ліве плече; він уже бридливо дивився, як вони запихали до ротів кавалки м'яса, шинки, ковбаси, турляючи, тручись боками, мов ті поросята, здобрюючи пересохлі горляночки буцімто французьким вином.

Родик вигнаний на лютий мороз; дзвоник Шмудевича стосувався його, а він викинутий у смолу ночі; може б, воно й трапилося інакше, повернулося на інше, проте – попіл ранку, дороги, дороги, дороги. Привабливі жінки воскоподібними манекенами вилазили з мерседесів, підібгавши довгі іскристо-сині сукні, блискаючи білими пухкими литками; цнотливо ступали, розвіваючи оболоти парфумів над головою натовпів, що вдихали ці важкі запахи, слухаючи виск автомобільних гальм як передпохоронний дзявкіт псюхи... І нічліжки, де вошва плодилася врівень люду... І кроки, кроки, кроки, що все настирніше нагадували, набирали подобу маршів. І вперше Родик виматюкався, пливучи слизькими від харкотиння, блювотини, наперлої відлиги вулицями, мов зірваний буй; і білим

спалахом у голові розірвало, що тут, брате, нема чого шукати, бо загибель цих дорівнює загибелі інших. Усе зрівнялося: люди-посмітюхи, професори-збоченці. Тим ліпше для нього, тим гірше для них, – відпружинившись на лавці, смачно потягнув: «Трахані екзистенціалісти-концептуалісти! Ви, засрані шукачі давно знайденого!» Вічність у подібі зачумленого натовпу перед його зором відшатковувала кусень за куснем, угинала у глеевидну масу закутів автобусних зупинок, що визміювалися нитками доріг, проторованих жовтими цідилами автобусів. Кроки, кроки, кроки парубіак у зелено-рябому гакі, вже з нашивками на рукавах, де не добереш: чи то свастика, чи національний герб. Кроки, кроки, кроки... Його морило – на відлигу, а надвечір, зі знанням уже старого бродяги, він відчув, що візьметься на лютий мороз. Кроки... Кроки... Кроки... Кроки вибивали з його голови мрію: «Ти, видно, спиш; тихо здійснюються твої груди: мені так близько і далеко до тебе; видно, ти спиш з утраченою ніжністю, а сонце багряно заливає твої вікна. Ти спиш, судомно хапаючи чистоту зіпсованого повітря. Ось вони, перевалюються з боку на бік, – сите гайвороння, дріб'язок, забруднені голубки, сутенери із заяложеним бріоліном волоссям... Дорога, дорога, дорога... Ет, вони ладні розстебнути матню, вони дрючать на картини Рубенса, твої кавалери, бо такі, як ти, не дають їм тепла... А тобі хочеться тепла...» Злидота косувала, схаркуючи на лавку. Свіфтівські воші мали ту перевагу перед людьми, що вони воші. Зрештою, злидоті зазвичай стало вештатися біля тієї лавки, де, підібгавши ноги біля батареї опалення, витягував марення з дитинства, віддаючись на поталу місту; а злидарям смакувало спостерігати небо або обнюхувати клозетні отвори; жеброті до вподоби, за розвагу повторювати уривки фраз, коли з посинілих губ Родика зривається щасливий сміх, а вони той сміх повторювали, передражняючи тріскотливими шпаками. А ще посипали йому, сплячому, голову вошами, що задля розваги поназбиравали в металеві бляшанки з-під «Нескафе». Або кислоокій пес підбіжить лизнути вологим язиком; і коли Родик кликав на ім'я невідому, то двоє малолітніх обгризенних екземою педерастів спробували його згвалтувати. І малинове марево розлетілося світанковим розпачем: вони билися, кружляючи по майданчику, розштовхуючи калік і цікавих, рипали кулаками, трое знеможених голодом і холодом людей у цьому виталищі знеможених душ, кинутих напризволяще, сплетених у липкий клубок. Нарешті одним ударом – випадковим і різким, під щелепу, – Родик звалив високого і худого, з чорними пронизливими очима хлопця, і той упав, хряпнувся головою об чавунну урну, розлупивши череп, мов шкаралупку горіха. Родик, чвиркнувши по теплих мізках і крові, що парю сходили на лютому морозі, з колючим світлом у голові подався навпрошки дорогою, що вела від вокзалу до здутого в рудих випарах міста, що вже гуло на пізню ніч, полускуючи фіолетовими та червоними спалахами трамваїв, електричок, гуло підземками, мов велетенський шаманський бубон. Він не

відчував ні огиди, ні страху. Це набрякало в ньому щось нове, свіже, яке він уже приживляв у собі й усвідомлював як непомилну аксіому буття, – але чому тоді така куца людська пам'ять? Це місто. І він його любить; він завоює його і ту пещену дерихвістку, стерво з пляшечкою пива, – шури навхрест перетинали дорогу, шмигнувши перед очима клубком смердючого тепла... Країна... країна... країна... Країна надувала груди жабою пагорбів, проколюючи небо хмародерами, – країна, країна, країна, обшмарована грозами, перебита нудотою неонових реклам, психоастенічним вибухом сифілітичної лихоманки, розцяцькована СНІДом, – тонким перламутровим саявом на дротах втішаючи заблудлих янголів, які впали восени, під важку Покрову. Ех, країна... країна... країна... З алебастровою шиєю, об'їденою жовто-червоними виразками екземи, двоє поліцаїв, червонопиких, розпашілих у передчутті празника, – різдвяна ялинка побрязкувала скляними кульками, і світло падало згори, то горіхове, то малинове, то враз тріпотіло синіми ілюмінаціями, – мертвого тягли до «воронка»: пробували стягнути з нього ще зовсім нові штани, під непорушним поглядом обідраного волоцюги, що переминав у руках важкі кавалки розм'яклої глини. Один поліцай, опецькуватий, з прогнутим лобом, хряпонував по хребту мертвого, щоб розігнути, щоб краще було стягувати дорогі вельветові штани; він ще для певності – чи не живий – пострибав; нарешті йому це вдалося, і він, похихикуючи, матюкаючись, ще поштрикав кием зад покійного: «Ти диви, він ще бздить...» Гільмедов, високий, зареготав, виплюнув жуйку, – з розкосими очима, напівказах-напівтатарин; а Родик невідомо чого плакав, син інтелігентів, нащадок зотлілої шляхти, вивергав із себе, мов блювотину, надуманий світ, розмазуючи своє обличчя по опуклих, як риб'ячі очі, вітринах, ще не відаючи, що доля зведе його з Гільмедовим, аби вкінцець знищити те, що він плекав з дитинства. А зараз він плакав, набираючись легкості, – поліцаї тягли за ноги мертвого педераста, розтягуючи кров і мізки по асфальту. А Родик важчав, слухаючи страдницький голос Паваротті з приймача... Може, воно там... Там... десь приховане... Не плач, плач, плач, по всій землі кладеться плач: Гільмедов з коротуном, не дотягнувши мертвого до фургона, здерли решту одягу, зважаючи на руках здобич: «Ет, падліна, видно, десь жопою заробив або вкрав, скатіна, цікаво, хто його довбанув». Нарешті, вони поділили одяг. Якраз вчасно, бо придибав військовий патруль. Родик сплюнув. Це не дитячий плач. Це ревище озвірілого чоловіка, в якого болить у нутрощах; безконечність шляху не лякала його, а змушувала йти. Від телефонної буди до зупинки, гріючи руки в паху, на животі. З пам'яті не йшли очі Гільмедова, вузькі, як у комишевого кота.

І здавалося, пси підспівували голосу його серця. Паморочило голову. Дощ і холод сікли зиму. Рікою пливе білими півмісяцями в очах дохла риба; дим над водою, дим над небом, дим від багать жеброти, від заводів, від червоних

одноповерхових кварталів. Спочатку все скидалося на перевтому; але він кинув погляд униз, де вантажівки товкли брунатне місиво снігу та людського лайна, а вночі вітер перетирив це на пилюгу, розвіюючи широкими крилами вулиць; відкривалося, що скоро квітень, апрель у народі. Ще йому приходило на згадку проїдене джаргою місячне саяво міста опівночі, де блідавість плечей, марші сходів заліплені сміттям, а хрипляві голоси пацанви, обкуреної і обколеної, витягують сумної чужинецької пісні; для нього то не більше, як клубок, непосильна справа, що заперечує власне існування. Лункі голоси патруля змушують його ціпеніти. Упродовж, видавалося б, довгих років, тижнів, днів, хвилин, секунд він думав про Люську і про те, що оволодів нею силоміць: з якоюсь щемкою втіхою він оповідав про це доктору Шмулевичу. Перед зором постійно поставала картина за картиною, жажливіша за попередню, – йому б скаламутніти в голові, але навпаки – у Віталія щось міцнішає, ніби на щось провидче він дивиться: чорний креп ночі серед білого дня, дощ із бурею падає на дахи, мокре лахміття пугачів, а над покійницями – гачкуваті постаті плакальниць, і бурла води від намулу й крові в Шовгенісі. І треба спробувати щосили натужити нашу уяву, щоб уловити порух думки і душі цього чоловіка: напевне, він бачив перед собою шлях і був певний того, що той шлях зветься справедливістю та свободою, – але в його уяві засмічений, мов на тому цвинтарі, де треба розгребти, дати лад, щоб люди погледіли іскру того, що мудрі бородаті мужі нарекли істиною. Напевне, він не міг дати ради думкам, а ще більше – ходу діям, – на ту пору всі як ошаліли, мов злякані кролі, спостерігали за нечіткими п'яними маршами колон парубіак у зелено-рябому гакі, дитячим лопотінням, пережованим Європою в тридцятих: пробуркувалася країна, затагнута в гумову сплячку смерті. Плакати з гаслами Мао, Леніна, Гітлера височіли під одним прапором, над головами вчорашньої босоти, чиї батьки – вчорашні ключники й аптекарі; вони цмулили пиво, посипаючи сіллю вінця, картавлячи, виставляючи проти сонця свої далеко не арійські профілі; зовсім як там, вони, осоловіло глипаючи очима, гепали кухлями пива. Переляканий обиватель біг до телефону: слава Богу, наші співвітчизники навчилися справно приймати рішення. За хвилину-дві підкочувало телебачення, і цей гармидер, розчарування, схлипи, зачаєні прокльони швидко летіли сірим променем на екрани. Іноді чийсь розсудливий голос, здебільша високопоставленого клерка, що картає їх по-батьківськи, говорить цим хлопчакам: що воно було, подивіться навкруги, озирніться, треба чогось новенького, свіженького; а вони на те: почекайте, там ото сонце на спаді, хай тільки-но пройде благодатний дощ, і ви всі наспотички побіжите до нас, але пізно буде. І Віталій думає: мо', справді прогавив свій зоряний час? Перед ним мокрий гудрон дороги, – понуривши голову, він скнів з таким виразом, начебто своїми довгими руками хотів зупинити рипучий вселенський порух світового пожарища, а значить – історії. Астрологи

передрекли щось страшне, бо Юпітер бомбардували метеорити, а Марс, переполохавши місцеве обивательство, заскочив у якісь ворота, зовсім йому не призначені; на жовтому цупкому аркуші бюлетеня місцевих астрологів світлина одного з пророків майбутнього, – розкарячивши ноги, мовби готовий кинутися у бійку, склавши на грудях руки, уткнувши клинок борідки, він пропікав читача жагучим поглядом. Тут є про що подумати, і він білими ночами тихенько з'їжджав з глузду, бездумно гортаючи праці вождів, і від безвиході квилив пораненим звіром. Іноді він сходить на поверх нижче, гнаний самотиною, диким звіром невідомого, що піднімає перед його зором світло або темряву наступного дня, мов хто умисне задер завісу, – поверхом нижче Віталій тиснув дзвінка до помешкання жінки, ім'ям котрої ніколи не цікавився, вона мешкала тут, займаючи одразу чотири кімнати, і в спальні її чисто та світло. Вона в очікуванні самої вічності спить до полудня, доти, доки бронза сонця не запрозорить шкіру, пробіжить масними виблисками, сповзе на плечі, зігріє лоно, випростані жертвовно ноги; і пані лінкуватого скидає оком на вузьке, схоже на ілюмінатор вікно спальні. Вона не бачить снів. Світ у неї чорно-білий. І снить ця жінка чимось дивним, радше вчитаним із книжок, про щасливу любов, білі пароплави, у сновиддях своїх блукаючи вулицями невідомих міст, котрі нагадують то Лондон, то Париж, то Вашингтон. І вона цілу вічність чекає, змінюючи коханця за коханцем, – товстобокими, підбитими тваринками вони перевалюються з боку на бік, маленькі гидотні казанови, з голубенькими пігулками закордонного виробництва у потаємній кишеньці; вони приносять серед лютої зими троянди, червоніші від людської крові, од яких більше тхне тальком і формаліном, аніж коханням. Це частина їхнього великого самостверджувального плану на клаптику землі чи наразі дістався гори той план, в наростанні. І вона більше навчена випещувати своє тіло, а коханці дріботять ніжками, і в тому, напевне, нема термінової необхідності, або й так – за строгим лімітом, вирахуванням за ранжиrom зайнятих посад. Здебільша коханці хроплять у м'якому кріслі задовго до любовних пестошів. Вона задивляється на себе, натягуючи трусики перед древнім срібним дзеркалом, що його туманить подих неминучої старості, і лукава кошача посмішка лягає тінню на блідувате од випитого шампану лице. Її час від часу – досить настирливо – запрошують до нічного клубу, з рулеткою, зі стриптиз-шоу, з баром, де продають розбовтане на Малій Арнаутській шотландське віскі або «Смірнофф»; там ще є вільні кімнати нагорі, де повиводили блощиць і протруїли повітря справжнім французьким дезодорантом. Вона згоджується, повертаючи ліворуч голову, торкаючись строгим підборіддям плеча, ковзаючи загадково усміхом і затуляючи широкими, опашистими віями – лише на мить – трохи порожнувати очі, якщо не сказати більше: тоненькі галочки згасаючої хтивості ховаються за тим природним заборолом. Чарівна музика лунає на холодних по-зимовому вулицях, а вони йдуть під руку з підстаркуватим

добродієм до авто, мило переповідаючи кумедні історії з крихтою правди із життя своїх знайомих. Тут нічого сказати, – щоправда, купи сміття, смердючі закути обминати з кожним днем все важче, все довше, а гаманець надто спорожнів, аби на кожне «дай» жебрака кидати абиякий дріб'язок. Заплющимо на це очі, бо ми не моралісти.

Власне, вона може цього не помітити по дорозі назад, важка од випитого; млосно втягуючи прохолодне повітря (знову осінь?), вона недбало притискатиме до себе, вдаючи розгублену дівчинку, жмут білих чутливих, із білими м'ясистими вухами пелюсток лілей і сумно, піднімаючи груди тривожним подихом, думатиме, що ці квітки зів'януть десь позавтра. А коханці, коханці перевалюються кабанчиками, труться боками біля її дверей – тягнуть знову до освітлених, мов трупарні, кабаре, де лампи яскраво вистрілюють безколірними блискавками, то переходять у малиновий, то чорний морок першостворення світу западає у залі, випорожнюючи й без того пусті голови. Це дратує, їй двадцять чотири роки, вона вродлива, але не певна своєї вроди. Вона відверто нудьгує. Ця хвороба опосідає її, коли за тиждень біля її дверей проходить замалим не кабінет міністрів. Всього вдосталь, дещо вона навіть пересилає додому, так далеко, що пам'ять вириває лишень запацьорені шибки та бусола над загнаним од давності ставком. Іноді їй вдається обдурити саму себе; тоді вдає, що вона в пошуках праці: у неї з'являються чорні провали під очима, кидаючи тінь загадкового і витонченого, нещодавно підміченого нами або вами виразу; тонкі пальці, де видно голубі жилки, з облужаним манікюром дрібно тремтять, перебираючи шлейку сумочки. Вона рвучко заходить в ошатний офіс із мармуровими колонами, бо чогось так задумалося, спало на думку добродію N, і не за браком досвіду, а він мав якісь культурні знання з архітектури, щось із природознавства, а головне – колись у початковій школі, а потім у ПТУ проходив за підручником історію Стародавньої Греції; отож вона проходить між мармуровими колонами, кидаючи винуваті погляди довкруг, зі знанням одразу вирізняючи дріб'язок; натомлено зітхнувши, сідає у зачовгане крісло і стулює ноги, заголивши кругле коліно у строгій чорній панчосі, і погляд нічого не промовляє – жодного натяку, – лишень втрачена ніжність та білий відчай.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купить: https://telnovel.com/ul-yanenko_oles/vognenne-oko

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)